

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„НЕОФИТ РИЛСКИ“

Факултет „Философски“
Специалност „Социология“

Автореферат на дисертация за придобиване на образователна и научна
степен „доктор“

на тема

**ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ЛИДЕРИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ
СЪЮЗ В ИСТОРИЧЕСКА ПЕРСПЕКТИВА**

Докторант: Весела Цекина

Научен ръководител: доц. д-р Жеко Кьосев

Представената докторска дисертация е разработена в общо 201 страници, в които влизат 172 страници основен текст, 10 графики, 1 таблица, списък с библиографски източници и две приложения.

За изготвянето на труда са използвани 251 литературни източника, като сред тях 26 са публикувани на български език, а останалите 225 – на английски.

Основният текст на дисертацията се състои от общо шест части: пет теоретични глави – обзор на вече публикувана научна литература, като в последната пета глава са описани и решенията, взети относно дизайна на емпирично проучване, проведено специфично за целите на дисертацията и една глава, представяща резултатите от проучването, тяхната интерпретация и направените изводи.

Защитата на дисертационния труд се състои на 19.02.2024г. от 12.00 ч. в зала 1342 ЮЗУ „Неофит Рилски“ на открито заседание с научно жури в състав:

Проф.д-р Борис Манов

Доц.д-р Петрана Стойкова

Доц.д-р Албена Накова

Проф.д-рн Георги Найденов

Проф.д-р Николай Михайлов

Материалите за защитата са на разположение на интересуващите се в каб.352

Съдържание

I. Обща характеристика на дисертационния труд.....	2
II. Съдържание на дисертационния труд	9
Глава I: Лидерство и отличителни характеристики на лидера	9
1. Явлението лидерство	9
1.1. Основни качества на лидерската фигура	10
1.2. Цели, свързващи се с лидерството	12
2. Публично лидерство.....	13
2.1. Отличителни характеристики на публичното лидерство	13
2.2. Теоретизация на стиловете на управление	13
Глава II: Политическото лидерство в съвременната демокрация	16
1. Същност на политическото лидерство.....	16
2. Форми на политическо лидерство.....	17
3. Политическия лидер: отличителни черти и качества	18
Глава III: Европейският съюз“ историческо развитие и институции.....	20
Глава IV: Политическото лидерство в Европа през XXв.....	21
1. Място на лидерството в управлението на Европейския съюз.....	21
2. Място на лидерството във вътрешния пазар на Европейския съюз.....	22
3. Основоположници и ключови фигури в ЕС: идеи и лидерски подход	22
Глава V: Доверие на българските граждани към политическите лидери и институции на ЕС	23
1. Доверие на българските граждани към лидерите и ценностите в Европейския съюз.....	23
Глава VI: Оценка на българските и европейски политически лидери	27
1. Модел на емпиричните изследвания	Error! Bookmark not defined.
2. Резултати от емпиричните изследвания	366
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	433

I. Обща характеристика на дисертационния труд

Темата за развитието на политическото лидерство в географските ширини на Европа е широка и съставянето на обзор на промените в различните епохи на континента би представлявало сериозен исторически текст в няколко тома. Но все пак, дори резюмирания поглед над пътя на европейца от древни времена до днес показва колко централен елемент е политическото лидерство не само по въпроса за просперитета, териториалното разширяване, технологическото и икономическо развитие на държавите, но и като явление, върху което социалните науки разсъждават от най-ранни времена.

Развитието на политическото лидерство в Европа преминава през сложна и динамична еволюция, повлияна от редица исторически, социални, икономически и геополитически фактори. По-детайлни данни за политическото лидерство датират от великите държави на Древен Рим и Елада, където държавници като Перикъл, Юлий Цезар и Август дават начало на днешното държавно управление, оформяйки атинската демокрация, следвайки хода на прехода от Римска република към Римска империя и демонстрирайки ранната консолидация на политическата власт. Подобен мащаб на властта налага крайно нестабилни условия за народите, тъй като са необходими сурови мерки за поддържане на концентрираната власт, обединяване на различните етноси и географски райони в едно цяло – и то по характерния за епохата начин, в който липсва толерантност и разбиране към многообразието – и устояване на набезите, които се опитват да разрушат империите.

Така Европа преминава към малко по-обозрими начин на управление в измеренията на феодализма и монархиите, в които се разчита на това всеки народ или всеки географски регион да имат свой лидер и той да отговаря по-целенасочено за опазването на властта. В този период местните владетели притежават значителна политическа власт, монарсите са най-централни фигури, но неравнопоставеното положение, в което се намира народа, за сметка на властимащите води до неизбежните опити за ограничаване на абсолютната власт на кралете.

Тези опити са един от факторите за започване на Ренесанса и Просвещението, когато се наблюдава сериозна промяна в политическата мисъл. „Принцът“ (1513) на Николо Макиавели полага основите на политическия реализъм, наблягайки на прагматичното лидерство и стремежа към власт – този текст и неговата популярност демонстрират отклонение от по-ранните моралистични възгледи за лидерството. Но

докато идеите на Макиавели се доближават до тези на монарсите в това, че стремежът към власт оправдава всички средства за постигането ѝ, в периода на Просвещението наблюдаваме появата на идеи, насърчаващи индивидуалните права, разума и обществения договор във всички хуманитарни науки. Мислители като Джон Лок и Монтескьо работят за развитието на конституционализма и по-справедливото разделение на властта, оформяйки съвременното разбиране за лидерство и управление.

Тази промяна осигурява климата, в който историята да стане свидетел на безпрецедентната Френска революция в края на XVIIIв., която поставя началото на радикална трансформация в политическото лидерство и новото време, в което то следва да бъде ориентирано към нуждите на последователите, а не към властта като самоцел. Все пак възходът на фигури като Максимилиан Робеспьер и Наполеон Бонапарт отразява турбулентността на епохата, колебаеща се между революционните идеали и авторитарното управление – конфликт, от който не се излиза лесно и в който можем да кажем, че все още се намират много общества.

Съответно, това колебание между свободата – но и отговорността – която демократичното общество предлага, и доверието – било то и незаслужено – което един авторитарен лидер може да предизвика, стават част от причините за дълбока геополитическа, социална и икономическа криза. Така през XIXв. национализмът добива все по-големи мащаби и обединението на няколко европейски държави, ръководено от лидери като Ото фон Бисмарк в Германия и Джузепе Гарибалди в Италия изиграват решаваща роля във формирането на националните държави и в трагичните две световни войни през следващия век. Конфликти от такъв мащаб, позволили толкова брутално потъпкване на човешките права, няма как да не окажат дълбоко влияние върху обществените виждания за политическото лидерство.

Неслучайно през XXв. се появяват тоталитарните режими - по-специално на Адолф Хитлер в Германия, Бенито Мусолини в Италия и Йосиф Сталин в Съветския съюз – чиито крах окончателно демонстрира предимствата на и необходимостта от демократични принципи в управлението. Така, след поражението, което наивните надежди за национален възход въз основа отричане на ценностите и правата на останалите народи предизвикват, европейските общества са изправени пред сериозната задача да се възстановят от пепелта.

Тук се крие и ключът към развитието на политическото лидерство, което виждаме през XX и XXIв. – след дълга история на стремеж към властта независимо от цената, несправедливо и крайно неравностойно участие в управленските решения, поставянето

на нуждите и правата на обикновения човек на последно място, Европа най-сетне тръгва към единствения вариант за мирно съжителство и обществено развитие, посредством съвместно съобразяване с националните нужди на всяка държава и поставяне на всеобщи приоритети за целия континент. Така става факт и основаването на наднационални институции като Европейския съюз (ЕС) и възпитаването на нови общоевропейски ценности, заложили във визиите на уважавани лидери като Конрад Аденауер, Жан Моне и Роберт Шуман, борещи се за насърчаването на европейска интеграция.

Настоящият труд се фокусира върху развитието на политическото лидерство в Европа конкретно в този период. Необходимостта от подобни научни усилия се оправдава на първо място с цитата на испанско-американския философ Джордж Сантаяна: „Тези, които не помнят миналото, са обречени да го повтарят“ (Santayana, 1905, стр. 284). Това предупреждение винаги е било валидно особено много в сферата на политическото управление, поради факта, че отнема изключително много време да се променят ценности и обществени нагласи на нивото на цели държави и континенти и, под влияние на кризи и конфликти, политическият климат в повечето държави се лута между две алтернативи, характерни за епохата. В днешния случай, тези алтернативи са от една страна демократичното управление и поддържането на европейските ценности за равенство, приемственост и солидарност, в чиято основа е стремежът да поддържаме мирно съжителство на континента, и от друга страна – авторитарното, дори тоталитарно управление с акцент върху националните интереси, концентрираност на властта и дори популизъм.

Въпреки усилията на лидерите, с които свързваме Европейския съюз, и тяхната отличителна работа в годините след Втората световна война, все още много европейски граждани са по средата на конфликта между това да се доверят на лидери, защитаващи националните интереси, дори с цената на концентриране на властта, и това да гласуват доверие на лидери с по-сложни, но и реалистични предложения. Това е особено валидно за България и в този смисъл нашата територия заслужава отделни изследователски усилия по отношение на разбирането на лидерството, неговото развитие и днешните виждания на обществото. Именно разбирането на днешните ценности и виждания за политическото лидерство в Европа – и в частност сред българските жители – може да подпомогне по-гладкото преминаване през поредната криза на идеалите и сблъсъка между авторитарна и демократична власт.

Тази съвременна криза на идеалите и поляризирането на последователите на авторитарни и демократични лидери в Европа, които имат своите проявления в различни сфери от това на какво да се заложи в образованието на децата до мащабни и пагубни военни конфликти като този в Украйна, определят и **актуалността на изследваната тема** - политическите лидери на Европейския съюз в историческа перспектива. Европейският съюз в последните години става подиум за ротация на лидерството между държавите-членки, което отразява ангажимента за сътрудничество и споделено управление. Фигури като Ангела Меркел, Еманюел Макрон и Урсула фон дер Лайен оформят съвременния европейски политически пейзаж, посредством методите си за справяне с предизвикателствата на ХХІв. като икономически кризи, проблеми с миграцията и възхода на популистките движения. Лидерите се борят с балансирането на националните интереси и колективните цели на ЕС, изпробвайки издръжливостта на европейското политическо ръководство и неговото подробно проучване и системно правене на изводи за актуалната ситуация в различните държави-членки е от ключово значение за осигуряването на база данни, от която политическите лидери и решения да се информират в стремежа си към постигане на изброените европейски ценности и стабилизирането както на отделните държави, така и на целия континент.

Темата на дисертацията е това как се променя явлението, което дефинираме като политическо лидерство, на Европейския континент – и по-конкретно в Европейския съюз – през ХХ и ХХІ век.

Обект на изследването са различните аспекти на лидерството: характеристиките на успешните и обичани политически лидери в Европа през последните два века, промените във вижданията и нуждите на народите спрямо техните политически лидери, факторите, определящи съвременния политически лидер и моментната ситуация по отношение на българския народ – какво ценят българите, кои са техните фаворизирани лидери и не на последно място, как се преживява товара на политическото лидерство от български политици, работещи на европейско ниво.

Общата цел на дисертацията е да представи задълбочен теоретичен обзор на научната литература, занимаваща се с лидерството като явление и по-конкретно да дефинира политическото лидерство, подходите за неговото изучаване и лидерския модел в Европейския съюз, както и да разгледа в каква степен днешните европейци проявяват доверие към своите политически лидери.

За постигането на тази цел, са поставени няколко **задачи на дисертацията**: 1) да бъде направен обширен литературен обзор на явлението лидерство и по-конкретно –

характеристиките и проявите му в политическия контекст на Европейския съюз; 2) въз основа на литературния обзор да се планира емпирично изследване с конкретни изследователски въпроси; 3) да се съберат емпирични данни за доверието на българските граждани към национални и европейски политически лидери; 4) да се съберат емпирични данни относно предизвикателствата и изискванията, стоящи пред българските политически лидери, действащи на европейско ниво и 5) на базата на анализ на събраните емпирични данни да се направят изводи по зададените изследователски въпроси.

Базирайки се на наблюденията от историческа гледна точка, както и на днешния политически и социален климат в европейски и национален контекст, се формулира **тезата**, че от една страна, мнението на българските граждани е повлияно от афектите, свързани с прехода от социализъм към демокрация и несигурността, която демократичният избор предлага, а от друга страна – че политическото лидерство е явление, силно повлияно от субективните нужди и фантазии на последователите.

Но поради индуктивната природа на изследователския подход в представеното проучване, в центъра на разработката са поставени и следните **изследователски въпроси**:

- 1) *Кои са качествата и характеристиките, които превръщат политическия деец в политически лидер според българското общество?*
- 2) *Кои ключови характеристики на политическите лидери предизвикват доверие сред обществото?*
- 3) *Кои български политически лидери от последните десетилетия са най-високо ценени от българските граждани?*
- 4) *Кои европейски политически лидери от съвременното и историята са най-високо ценени от българските граждани?*
- 5) *Какви са изискванията на обществото пред съвременните политически лидери в Европа?*
- 6) *Как се е развило явлението, което наричаме политическо лидерство, от ХХв. насам в Европа и конкретно в България?*

Предвид факта, че за изследването са зададени въпроси, вместо да бъдат поставяни конкретни хипотези за потвърждение или отхвърляне, за дизайна на изследването е избран индуктивния **изследователски подход**. По същата причина **методологията на изследването** е от качествен и количествен тип – събират се както количествени, така и качествени данни. Специално за събирането на емпирични данни са създадени два

изследователски инструмента, информирани от всеобщите стандарти за съставяне на въпросници и интервюта - Социологически въпросник за изследване мнението на гражданите относно българските и европейски политически лидери и Структурирано интервю за политически лидери.

Следвайки предложения дизайн, в дисертацията е представено **социологическо проучване**, показващо актуалната картина на доверието, което българската нация проявява към европейските и национални лидери, заедно с мнението им за ключовите характеристики на добрия лидер. Интегрална част от проучването са интервюта, проведени с български политици, заемащи лидерски места в политиката на европейско ниво, които имат за цел да илюстрират и гледната точка на самите лидери, предизвикателствата пред тях и изискванията, с които ежедневно се справят. Дисертацията има също за цел да представи ясно и последователно обработката и интерпретацията на събраните данни.

Дисертационният труд има следната **структура**:

Първа глава предлага кратка дискусия и дефиниция на явлението лидерство и това какви качества следва да притежава лидерът, формулира се идеята за публично лидерство. Във **втора глава** фокусът е поставен върху същността на политическото лидерство, демократичното лидерство и лидерството в Европа. **Трета глава** на дисертацията предоставя поглед над историческото развитие на Европейския съюз. В **четвърта глава** са проследени историята и кариерата на избрани политически лидери в Европа през ХХв., с цел да се илюстрира какъв тип лидерство е било уважавано, успешно и ценено през изминалия век. В **глава пета** е представен обзор на темата за доверието, което българските граждани оказват на евролидерите и каква е тяхната връзка към момента с общоевропейските ценности. В **глава шеста** са представени модели на емпирични изследвания, съобразно направените в теоретичния обзор изводи и са обсъдени и интерпретирани резултатите от направените изследвания.

Направените **изводи** се фокусират върху откритието, че политическото лидерство като явление се поражда в контекста: то е по-скоро течаш, динамичен и мащабен социален процес, в който участва както политика, така и общността в дадената държава/регион, който той ръководи или цели да ръководи. Оказва се, че като ефективен и доверен лидер един политик може да се разпознае едва в ретроспекция – когато неговото управление е приключило и кариерата му стане обект на историзиране и субективна преценка от страна на народа. Проследявайки развитието на лидерството в години, в които Европейският съюз съществува, наблюдаваме повтарящо се напрежение

между индивидуалната власт и колективното управление, повлияно от исторически събития, интелектуални течения и непрекъснато променящата се динамика на европейския континент, което резултира в един все още непреодолим конфликт между националното и колективното.

Важно е да се спомене, обаче, че настоящото изследване има своите **ограничения** в това, че събира емпирични данни единствено от български граждани. И макар те да са част от европейското общество, не го репрезентират в неговата цялост. Следователно, преди направените изводи да се генерализират на европейско ниво, са необходимо последващи по-мощни изследвания сред всяка страна-членка на ЕС. Към този момент, може да се каже, че направените открития относно същността на политическото лидерство, доверието към конкретни политически лидери и лидерски стилове и ценените лидерски качества, се отнасят само за България.

II. Съдържание на дисертационния труд

Глава I: Лидерство и отличителни характеристики на лидера

Първа глава служи за поставяне на основите, върху които ще се разгърне темата на дисертационния труд. Няма как да се проследи развитието на политическото лидерство в Европа и да се идентифицират влияещи фактори и промени в обществените нагласи, без да се даде дефиниция на лидерството като цяло и в частност – публичното лидерство. В тази глава са разгледани най-широко цитираните трудове, обсъждащи лидерството като явление и съставните му части, като втора точка се фокусира конкретно върху публичното лидерство.

1. Явлението лидерство

Концептът за лидерството и лидерските практики е предмет на редица изследвания и дискусии и намира широко приложение в областта на литературата и образованието (Cohen, 2009, стр. 16-17). В рамките на 20-ти век, измененията в подходите към изучаването на лидерството като конструкт (Bennis & Nanus, 1985, стр. 14; Burns, 1978) свидетелстват за прогреса на човешката мисъл и отразяват прехода към динамичното ежедневие на модерното общество.

Още Николо Макиавели говори за лидерството, такова, каквото е било то през XVв. – по-близо до владетелство, отколкото до днешната ни представа за водачество. Често неговата философия е критикувана поради суровостта на идеята, че "целите оправдават средствата": той твърди, че лидерите трябва да са готови да използват всички необходими средства, дори ако са морално съмнителни, за да постигнат целите си и да запазят властта си (Макиавели, 2014, стр.101-103). Той вярва, че ефективните лидери трябва да предизвикват както възхищение и обич, така и страх, като дава приоритет на страха, който, според него, осигурява стабилност и контрол.

Но дори и Макиавели, в своите понякога крайни убеждения, ясно разпознава сложната задача, пред която се изправя един лидер: той вярва, че лидерите трябва да бъдат прагматични и да се фокусират върху реалните условия и предизвикателствата на своето време. Според Макиавели, те не трябва да бъдат прекалено идеалистични или да разчитат на абстрактни принципи; вместо това лидерите трябва да се адаптират към непрекъснато променящия се политически пейзаж и да вземат решения, които са в техен най-добър интерес. В противен случай, те рискуват да бъдат свалени или победени.

Оказва се, че дори след няколко века, част от философията на Макиавели е запазена: днес властта не се разглежда от учените по толкова краен начин и винаги се повдига въпроса за нейната етичност и морал. Но понятия като гъвкавост, адаптация и изправяне пред предизвикателства все още присъстват в дискурса за лидерството.

Съществуват множество теории за същността на лидерството, което води до истинско многообразие от дефиниции за него (Bennis & Thomas, 2020, стр.82-84; Gill, 2011, стр. 2-9). Необходимо е да се отбележи, че лидерството, в своята същност, е динамичен феномен (March & Weil, 2009, стр. 1-28; Silva, 2016, стр. 1-6). Лидерите са част от комплексна система (Northouse, 2019, стр. 9-36), в която всеки участник изпълнява съответна за него функция, поради което естеството на лидерските цели и постижения трябва се разглежда в съответствие със същността на тази система; нейния исторически контекст; а също и външните или вътрешните влияния, които допринасят за изменението на нейната структура (Antonakis, Cianciolo & Sternberg, 2004, стр.252-267). Съответно, комуникацията, която се свързва с лидерството, е двустранна, често неправолинейна и редица несъзнавани елементи създават предпоставки за развитието, към което тя води (Hackman & Johnson, 2013, стр.7-16).

Може да бъде обобщено, че дефинирането на лидерството се свежда до две основни идеи:

- Лидерството е *връзка* между лидера, неговата среда и участниците в нея (Achua & Lussier, 2010, стр.209-219); то е следствие от отношенията, явленията и промените, които възникват в контекста на дадена група или организация.
- Лидерството е динамичен конструкт – тъй като качествата, необходими за това даден човек да бъде определен като лидер, се проявяват в динамична среда, то възможността за тяхното формиране и развитие не е заложена или постоянна. От това следва, че лидерството не е фиксиран концепт и качествата, които го определят, са зависими от редица фактори (Den Hartog, 2004, стр.255-259).

1.1. Основни качества на лидерската фигура

В областта на лидерството съществуват множество теории, които могат да се обединят около няколко основни характеристики, присъщи на лидерите (Antonakis, Cianciolo & Sternberg, 2004, стр.101-124; Bass & Riggio, 2006, стр.20-29; DePree, 2011, стр.9-25):

- възможност да обединява и мотивира големи групи от хора в обществото и в организацията;
- възможност за непринудено влияние върху поведението на хората;
- възможност за бърза адаптация към промяната и различните ситуации, в които попада;
- възможност да прогнозира и предвижда;
- възможност за предизвикване, освобождаване и целенасочване на гравивната човешка енергия;
- висока степен на комуникативност.

Опорните точки на лидерския импулс, с цел убеждаване на последователи и опоненти, са разнообразни (Gardner, 1993, стр.11-148):

- търсене на модел за сравнение;
- обвързване чрез спокоен разговор и създаване на симпатия;
- взаимност, зачитане и отблагодаряване за подкрепа или услуга;
- изразяване на социалната позиция - последователите по-лесно подкрепят онези идеи, които са популярни, стандартни или модерни;
- отдаденост и постоянство - нужни са за дългосрочна подкрепа;
- авторитетност - повечето последователи имат рефлекс за подчиняване на лидери с позиция и правомощия;
- информационна обезпеченост - повечето данни дават сигурност и предизвикват доверие.

Съществуват различни трактовки и предпочитания за лидерските качества (черти, свойства), но за първи път в *аретиката* се извежда фигурата „лидерски триъгълник“ (Иванов, 2015а). Според У. Липман, последната проверка за лидерство е наличието в последователите на убеждение и желание сами да продължат по очертаня път, вземаме за опорна точка на „лидерския триъгълник“ **триадата идея-вдъхновение-импулс** (Иванов, 2015а). Хората, според Адаме, не се ръководят само от планове и анализи (Иванов, 2015а). Те по-скоро се влияят от „триадата“, която лидерът създава, използвайки различни умения за всеки нейн елемент.

Лидерът обикновено започва от идеята (идеологията), а след това работи върху вдъхновението (организацията) и дава импулса (политиката) (Иванов, 2015а). От друга страна, именно идеята, вдъхновението и импулсът, идеологията, организацията и политиките са най-ценните продукти на лидера (Hunt, 2004; Day, 2012, стр.716-721). За

да ги създаде, ефикасният лидер трябва да владее необходимите техники и да излъчва нужния кураж.

Обобщено би могло да се каже, че лидерството е социалнопсихологически феномен в света на социалните общности, който се явява резултат както на обективни фактори (цел и задачи на групата в конкретна ситуация), така и на субективни фактори (интереси, потребности, индивидуално-типологически особености на участниците в групата).

1.2. Цели, свързващи се с лидерството

Изследването на целите, свързващи се с лидерството е необходимо за развитието на дефинициите на конструкта, а също и за разграничаването между отделните видове лидерски фигури (Daft, 2014, стр.26). Някои от най-основните цели на лидерите, според възгледите на Gardner (1993, стр.11-22), са:

➤ Предвиждане на организационните цели

Целта на лидера е да навигира този процес по начин, който позволява реализацията на *колективните* идеи (Smircich & Morgan, 1982, стр.259-264).

➤ Утвърждаване на организационните ценности

Формираните определения за добро и лошо, легално и нелегално, ефективно и неефективно и т.н. в една група позволяват нейното функциониране и развитие (Gardner, 1993, стр.38-47). Те намират приложение дори и в най-тривиалните дейности и събития, възникващи в рамките на споделената среда. Ефективните лидери, които се отличават със способността си да допринесат за постоянството и стабилността на конкретна общност (Winston & Patterson, 2006, стр.12-29).

➤ Мотивиране и мениджмънт на колектива

Ефективният лидер има способността да планира и определя приоритетите на своя колектив (Smith, Carson & Alexander, 1984, стр.676-677). В допълнение, лидерът има за цел да институционализира общите идеи и задачи, т.е. да придаде форма на структурите и процесите, необходими за постигането на колективните цели (Bass & Stogdill, 1981, стр.97-104).

➤ Постигане на работно единство

Чрез проявяване на интерес и разбиране към отделните гледни точки и позиции, изграждащи колективната рамка на мислене, ефективният лидер има способността да създаде климат на единство и по този начин да допринесе до усещането за стабилност и устойчивост на организацията (Nohria & Khurana, 2010, стр.507-520).

Съществуват редица други цели и задачи, с които лидерските фигури се сблъскват. Мнозинството от тях обикновено се свеждат до способността на лидера да разбира и да се грижи за колективните нужди; да вдъхновява, мотивира и организира; както и да адаптира индивидуалността на собствените си идеи към по-широкия контекст на организацията и средата, в която тя се развива (Zaccaro, Rittman & Marks, 2001, стр.455-459; Deanne & Paul, 2013; Lussier & Achua, 2015, стр.111-117).

2. Публично лидерство

2.1. Отличителни характеристики на публичното лидерство

Дефинирането на публичното лидерство е от голяма значимост за изпълняване целите на настоящата разработка, тъй като дефиницията на дадено понятие в голяма степен определя посоката на разсъждение при формулирането на въпросите, свързващи се с него. Според Hartley (2018, стр.205-211), нашето съвремие предполага необходимостта от промяна на познатите дефиниции за публичното лидерство. В последните две десетилетия значително е нараснал и интересът към начините, по които публичното лидерство може да се приложи в служба на общественото благосъстояние (Crosby & Bryson, 2005, стр.1-195) или възпитаването на публични ценности сред членовете на дадена общност (Crosby & Bryson, 2018, стр.1269-1274; Getha-Taylor et al., 2011, стр.90-95).

Тази тенденция свидетелства за измяна в подхода към дефинирането на публичното лидерство и поставя фокуса върху неговата основна функция, а именно – мобилизацията на индивиди, организации и мрежи с цел формирането и реализацията на цели, идеи и ценности в служба на положителното развитие на публичната сфера (Hart & Tummers, 2019, стр.70-77; Vogel & Masal, 2015, стр.1171-1174).

2.2. Теоретизация на стиловете на управление

Стилът на ръководство като специфичен изследователски проблем на психологията, за първи път задълбочено е изследван от Lewin, Lippitt & White (1939, стр.272-276). Той пръв формулира популярната и днес класификация на стиловете на ръководство: **авторитарен, демократичен и либерален** (Lewin, Lippitt & White, 1939, стр.272-276). Тази класификация се основава на две основни групи характеристики, присъщи на всеки от посочените стилове: *формални (външни)* характеристики и *съдържателни* характеристики (Gandolfi & Stone, 2017, стр.20-21). Към формалните характеристики Левин отнася дистанцията, която ръководителят установява между себе

си и ръководените при общуването и взаимодействието в организацията; 'тонът' на общуването - заповеден (началнически) или колегиален; начина за оценка на приноса при отделния член на организацията от страна на ръководителя; формата на предаване на информацията, която е необходима за успешно осъществяване на съвместната дейност, от ръководителя към ръководените (Lewin, Lippitt & White, 1939, стр.272-276).

За **авторитарния стил на ръководство**, според Левин, са присъщи следните външни характеристики: поддържане на сравнително голяма дистанция при общуването между ръководител и ръководени, преобладаването на началнически тон при общуването - често използване на заплахи при случаи на неизпълнение на негови разпореждания или прилагане на забрани за осъществяване на едни или други действия от страна на ръководените (Lewin, Lippitt & White, 1939, стр.272-276). Много съществена формална характеристика на авторитарния стил представляват съдържателните аспекти на оценката на ръководителя.

Демократическия стил на ръководство, според Левин, се отличава със следните външни характеристики: установяване на близка дистанция между ръководител и ръководени; преобладаване на колегиален тон при общуването между ръководител и ръководени; високо обективна оценка за приноса на отделния член при съвместно осъществяваната дейност (тъй като основанията за тази оценка са конкретните резултати, които са постигнати от самите членове на организацията) (Lewin, Lippitt & White, 1939, стр.278-280). Най-често срещаната форма за предаване на информацията между ръководител и ръководени са указанията и препоръките.

Либералният стил на ръководство по своите външни характеристики се различава както от авторитарния, така и от демократическия стил на ръководство (Burnes & Bargal, 2017, стр.92-94). Не съществува ясно установена дистанция между ръководител, прилагащ този стил, и ръководените, което затруднява установяването на значимостта, придавана ѝ от страна на ръководителя. Тонът на общуването е конвенционален, т.е. отношението на ръководителя, прилагащ този стил, към ръководените е неутрално, което е показателно за безразличието на ръководителя не само към проблемите на организацията, но и към равнището на изпълнение на своите функции (Lewin, Lippitt & White, 1939, стр.280-284). Липсва и оценка от страна на ръководителя за дейността и резултатите, постигнати от отделните членове на организацията. Обмяната на информация между ръководител и ръководени е недостатъчна за ефективното организиране на съвместната дейност (Gandolfi & Stone, 2017, стр.22-23).

Съвременните схващания и разбирания за лидерството допълват стилового многообразие и дават възможност да се направи характеристика на отделните стилове на лидера чрез отразяване на други фактори, като напр. степента на власт на лидера и степента на свобода на подчинените при вземане на решение (Young, 2001, стр.48-51; Watland, 2009, стр.3-4; Sethuraman & Suresh, 2014, стр.166-168). Въпреки това, не е постигнато универсално съгласие по отношение на това кой лидерски стил може да се определи като оптимален (Dulewicz & Higgs, 2005, стр.109-111), което отново свидетелства за комплексната структура на лидерската дейност и нейните прояви. В следващата част от настоящата разработка, тази идея е развита и в контекста на политическото лидерство.

Глава II: Политическото лидерство в съвременната демокрация

След направения обзор на явлението лидерство като понятие, втора глава предлага по-прецизиран литературен обзор с фокус върху политическото лидерство. Идентифицирани са спецификите на това един лидер да бъде лидер в политиката, обсъдени са формите, в които то може да се прояви, а в края на първа точка са представени и отличителните характеристики на политическия лидер, според наличната научна литература. Втората точка от главата е посветена на конкретно представяне на политическия лидерски модел в Европейския съюз, като преход към дискусиата върху лидерството в контекста на ЕС и неговото развитие.

1. Същност на политическото лидерство

Подобно на лидерството като цяло, политическото лидерство няма универсална дефиниция, въпреки редицата опити за изследване на конструкта и определяне на посоките на разсъждение, необходими за неговото по-задълбочено изучаване (Tommel & Verdun, 2017, стр.105-108). Множеството фактори, които трябва да бъдат разгледани при дефинирането на политическото лидерство усложняват формирането на преценка при разпределението на вниманието на изследователя/автора между (Blondel, 1987, стр.13):

- личностните качества на лидерската фигура;
- ролята на средата за ефективността на лидерството;
- институционните структури, свързващи се с лидерската дейност;
- проблемите и усложненията, към чието възникване политическите

лидери допринасят чрез формирането и реализацията на своите идеи и цели.

Политическото лидерство е конструкт, чието изследване би могло да разкрие много възможности и/или проблеми в установените стилове на политическо управление (Cook, 1998, стр.229-231). Интересна тенденция е липсата на академичен интерес към проявите на политическо лидерство в рамките на Европейския съюз, за сметка на други аспекти от европейските политика и управление (Tommel & Verdun, 2017, стр.106-108). В контраст, политическото лидерство в национален мащаб е предмет на редица изследвания и проучвания (Norton, 2015, стр.115-119; Tucker, 1977, стр.385-387; Bennister, Worthy & Hart, 2017, стр.192-193), което допълнително подчертава необходимостта от разглеждането на конструкта в по-широкия контекст на структурата

на Европейски съюз (Tommel & Verdun, 2017, стр.108-109; Blondel, 1987, стр.13). Тази идея е разтегната по-подробно в една от следващите части на настоящата разработка.

2. Форми на политическо лидерство

В историята са идентифицирани различни форми на политическо лидерство, което повдига въпроси относно това какъв би бил лидера в различния контекст, в който се намира. Най-разпространената типология на формите на лидерство е представена от Маркс Вебер, който Баджаков (2002, стр. 41-42) цитира в труда си. Според тази класическа теория се отличават три лидерски форми:

- **Традиционно лидерство** – основано на обичаи, традиции и устои и в този смисъл лидерът не се избира, а напротив – лидерството се наследява. Тази форма на лидерство е присъща за монархиите.
- **Рационално-легално лидерство** – с нарастващото недоволство от хегемонията на монарсите, се появява и по-справедлив начин за управление, в който има определена правна регулация и се заражда демокрацията. Следователно, рационалните лидери се издигат чрез избора на общността.
- **Харизматично лидерство** – но независимо дали един лидер е избран от народа или е унаследил позицията си, Вебер казва, че по негова посока може да се наблюдава явлението „харизматично лидерство“. Харизматичното лидерство се отнася до тези лидери, които хората виждат като притежаващи необикновени качества; към тези хора се издига култ на личността, заради вярването, че те са изключителни и надарени.

Макар и в исторически план традиционното лидерство да предхожда рационално-легалното като факт, справедливото лидерство на заслужилия, вместо наследилия, е идея, която далеч предхожда упадъка на монархиите.

От друга страна, в контекста на днешната политическа обстановка е Европа, можем да разгледаме и друга форма лидерството – **демократичното лидерство**, което предполага съществуването на определена йерархия и макар интересите на лидера да съвпадат с интересите на общността (Hendriks & Karsten, 2014, стр.45-47). През последните десетилетия, демократичните модели на управление стават все по-силно обвързани с понятието „представителство“. Демократичният процес при т. нар. *представителна демокрация* е характеризирани от провеждането на народни избори, сформиранието на политически партии и парламентарни правителства. Всичко това

предполага политически механизъм, съгласно който обществената воля е социално конструирана и следва да бъде изявена чрез представители на народа (Ankersmit, 1996, стр.109-111).

3. Политическия лидер: отличителни черти и качества

От XXв. насам изследванията в областта на социалните науки представят лидерството през различна перспектива, която в известен смисъл дискредитира този модел. Новата представа за лидерството през този период се нарича „ситуационизъм“ и определя условията на ситуацията, в която дадена група/общност се намира, като основен фактор, предопределящ кои черти е необходимо дадена личност да притежава, за да заеме позицията на лидер за съответната група (Tucker, 1977, стр.389-390). Според ситуационизма, качествата, които определят даден човек като лидер в конкретна ситуация, могат да се разглеждат като неприсъщи за един лидер в друга. Като пример за това може да се посочи партията на Уинстън Чърчил, която след края на Втората световна война губи британските национални избори. Възможно е да се твърди, че качествата, които по-рано отличават Чърчил като идеален военен лидер за воюващата Великобритания, са тези, които го разграничават като неподходящ лидер в контекста на новодошлото мирно време.

Следователно, усъвършенстваната проицателност и уменията за съставяне на адекватна преценка за ситуацията, произтичащо от минал опит и високо интелектуално развитие, са примери за качества, които можем да отнесем към ефективния политически лидер и които са от огромна значимост за комплексния политически климат на нашето съвремие. Още едно значимо качество, което може да бъде отнесено към политическото лидерство, е творчеството или още, креативността на лидерската фигура (Simonton, 2013). Креативността в контекста на лидерството (и в частност, този на политическото лидерство) е ценно и рядко срещано качество. Причината за това е, че хората имаме тенденцията да формираме ментални стереотипи, свързани с разрешаването на проблеми, чрез натрупване на опит и преживяване на формиращи характера ситуации.

Същото може да бъде отнесено и към контекста на лидерството, където отговорността при вземането на решения и избора на правилен подход към дадена ситуация е още по-голяма, тъй като касае не просто индивидуалните интереси на лидера, но и благосъстоянието на съответната група или общност. Много вероятно е, в стремежа си да отговори на гласуваното му от неговите последователи доверие, лидерът да „заложи на сигурно“, като се довери на миналия си опит и подходи към съответната

ситуация по начин, който не е оптимален за новосъздалия се контекст или е дори поначало неподходящ (Tucker, 1977, стр.388-389).

Несъмнено и опитът е необходима предпоставка за възникването на възможност за проявата на творчество в политическото лидерство, но няма как да бъде посочен като гаранция за подобно явление (Tucker, 1977, стр.390). Други важни фактори включват усещането за вътрешна сигурност и липсата на самовглъбяване от страна на лидера, който трябва да бъде настроен към съпреживяването на случващото се около него и на потребностите на съставляващите общността индивиди, за да бъде креативен лидер.

Друга характеристика, която няма как да се пропусне при въвеждане на отличителните качества на политическия лидер е терминът „харизма“, въведен от Макс Вебер чрез неговия модел за харизматичното господство. Според Вебер, харизматичният лидер (не само в контекста на политиката) би могъл да се възприеме като *лидер-спасител* (Breuilly, 2011, стр.481-484). Това предполага, че този тип лидерство възниква в ситуации, в които сред членовете на дадена общност се наблюдава високо напрежение, породено от конкретен проблем. Лидерът е този, който – в подобна ситуация – убедително се представя на останалите членове на групата като способен да ги „спаси“, като ги изведе от неблагоприятната ситуация, било то чрез прилагането на индивидуални личностни качества или формулиран от него план за действие. По този начин, пробуждайки лоялността на групата, както и готовността им да последват идеите му, този човек се превръща в лидерска фигура.

От това следва, че необходимите в контекста на нашето съвремие качества на политическия лидер не се изчерпват с иновативния и творчески подход към разбирането и оценката на ситуацията в перспектива на нейното развитие (Kellerman, 1986, стр.349-419). Те включват още безпрецедентна убедителност, умението за илюстриране на потенциалните последици от настоящата политическа ситуация, увереност, комуникационни способности, съзнанието за нарастваща опасност, застрашаваща благосъстоянието на човечеството и вярата, че тази заплаха може да бъде овладяна и предотвратена. Всичко това предполага и смелост, нестихващ стремеж към промяна на вкоренените в обществото начини на разсъждение и действие и усилия към открита и искрена комуникация, отличаваща се с липсата на „изкривени“ факти.

Глава III: Европейският съюз“ историческо развитие и институции

Третата глава от дисертацията представя исторически обзор на развитието на Европейския съюз. Тя проследява последиците от двете световни войни и политическата и икономическа обстановка през 40-те години на ХХв, обсъждайки кризите, довели до идеята за обединение на европейските държави и народи.

Представен е кратък обзор на Съветът на Европа, Европейската икономическа общност и това как се формира и продължава да действа Европейския съюз. Особено внимание е отделено на Лисабонския договор.

Във втората половината от главата е представена функцията на Европейския съюз и функциите на нейните институции, а именно:

- Европейски парламент
- Европейски съвет
- Съвет на Европейския съюз
- Европейска комисия
- Съд на Европейския съюз
- Европейска централна банка

Предвид ограничения обем на автореферата, тази глава е съкратена.

Глава IV: Политическото лидерство в Европа през XXв.

Плуралистичната, нейерархична система на многостепенно управление на Европейския съюз няма ясни структури както на правителството, така и на опозицията. Съгласно договорите за Европейския съюз от Председателството на Европейската комисия не се очаква изрично да упражнява политическо лидерство. Въпреки това, позицията не може да се упражнява ефективно без никаква демонстрация на такова лидерство, поради множеството ѝ лидерски функции. Разглеждайки тази любопитна комбинация от силни политически искания, слаби институционални правомощия и нужда от политическо лидерство, следва систематично да се анализира представянето на политическото лидерство на Председателството на Европейската комисия по време на процеса на европейска интеграция. Основният аргумент е, че председателите на Комисията имат значение не само в процеса на европейска интеграция, но и че тяхното въздействие варира в зависимост от начина, по който различните действащи лица се справят с институционалната структура и ситуационните обстоятелства и по този начин техните налични стратегически избори.

Във втората част на главата са представени и четири примера за европейски политически лидери, действали в различни периоди и/или държави. Целта на това представяне е да се онагледят идеите и представите, които хората, поставили основите на съвременния модел на Европейския съюз, са имали за единна Европа, както и да се разгледа какво е отношението на обществеността към политическите лидери в реални ситуации и контекст, които днес са обект на историзирани

1. Място на лидерството в управлението на Европейския съюз

Нарастващата необходимост за лидерство в управлението на Европейския съюз и взаимодействие между институциите на Европейския съюз изграждат модела на Председателство на Съвета на Европейския съюз. Председателството представлява структура, явяваща се като представител на правителствата пред Парламента и Комисията (Müller, 2019, стр.69-71). То се организира съгласно ротационен принцип, при който заседанията между държавите-членки на Европейския съюз адресират въпроси от всяка сфера и равнище в Съвета. Председателството се състои на всеки 6 месеца и гарантира непрекъснатостта на работата на Европейския съюз. С Договора от Лисабон се въвежда система, съгласно която държавите членки си партнират, като изграждат структури от по 3 страни. Така наречените „тройки“ извършват целеполагането в Съвета и изготвят общ план, който предвижда най-основните въпроси

(Tallberg, 2006, стр.46). Съгласно общия план, трите държави членки изготвят самостоятелни програми с продължителност от шест месеца, които общо образуват цялата продължителност на плана, а именно 18 месеца.

2. Място на лидерството във вътрешния пазар на Европейския съюз

Стратегията за единния пазар е резултат от плановете на Европейската комисия за отключване на пълния потенциал на единния пазар. Единният пазар е в основата на европейския проект, като дава възможност на хората, услугите, стоките и капиталите да се движат по-свободно, предлагайки възможности за европейския бизнес, по-голям избор и по-ниски цени за потребителите. Тя дава възможност на гражданите да пътуват, да живеят, работят или учат, където пожелаят. За да могат да бъдат реализирани тези ползи, Европейската комисия и нейното Председателство изграждат правилата на единния пазар или прилагат в него европейското законодателство, като се стараят да се адаптират към новите идеи и бизнес модели (Müller, 2019, 112-114).

3. Основоположници и ключови фигури в ЕС: идеи и лидерски подход

Очевидно в една дисертация няма как да бъде обхваната историята и приноса на всички значими политически лидери през ХХв. Ето защо за целите на разработката са избрани само четири знаменити имена, чиято кариера и възприятие от страна на обществото илюстрират явлението политическо лидерство в различните исторически периоди на миналия век, по различни географски ширини в Европа и служат като пример за различни лидерски стилове.

В автореферата подробната история на управлението на четирите избрани политически фигури – Жан Моне, Шарл дьо Гол, Хелмут Кол и Маргарет Тачър – са съкратени. Но е важно да се отбележи, че политическите лидери, разгледани в дисертацията, се различават не само по своите подходи, но и по разбиранията си относно *значението и значимостта* на европейската интеграция. По този начин, анализа на управлението им позволява да се онагледят чрез исторически примери как се е развивало явлението политическо лидерство в Европа през ХХв., какво са очаквали европейските народи и какви лидерски подходи са успявали да спечелят доверието им в специфичния контекст на гео-политически и икономически промени.

Глава V: Доверие на българските граждани към политическите лидери и институции на ЕС

В последната теоретична глава на дисертацията са обобщени данни за доверието на българските граждани в европейските политически лидери и институциите на ЕС.

1. Доверие на българските граждани към лидерите и ценностите в Европейския съюз

Както беше посочено още в първа глава, когато говорим за лидерство, говорим за явление, в което в никакъв случай не участва само лидера, но и неговите (потенциални) последователи, чиито гледни точки, ценности и афекти дават самото определение на добрия лидер в даден момент от историята. Това налага да се разгледа доверието на европейците към своите политически лидери. Тъй като в настоящия труд емпиричното изследване е проведено сред конкретна група европейци – а именно, българските граждани – следва фокуса в дискусията на отношението към лидерите да бъде поставен върху обществените нагласи сред българите. В оригиналния текст са обсъдени и ключови проблеми в лидерството в Европа, които могат да предизвикат недоверие сред българските граждани, но в автореферата тази част е съкратена.

По време на посткомунистическия период българските правителства са сблъскани с нелесната задача да преследват едновременно редица различни политически цели в период на икономическа рецесия и световна криза. Усилията на българската политика се изразяват в едновременното задвижване на процесите относно стабилизирането на трудния политически, икономически и социален преход, както и на присъединяването на Република България към Европейския съюз. През 1995 г., България инициира първите си действия към европейска интеграция, чрез кандидатурата си за член на Европейския съюз. По-късно, през 2000 г., започват и първите преговори за присъединяване, съпроводени с редица неуспехи по отношение на въвеждане на необходими реформи в ключови области, и по-специално в съдебната система. Така, още преди официалното си членство в Европейския съюз, няколко последователни български правителства довеждат до случай на изключване на България от присъединителната вълна от 2004 г. и до временно замразяване на преговорите за присъединяване през 2005 г. Въпреки трудностите при изпълнението на критериите за присъединяване от Копенхаген и последващите забавяния в преговорите за

присъединяване, обществената подкрепа на българското население не изчезва и България успешно успява да получи официално членство в Европейския съюз на 1 януари 2007 г.

Въпреки че се твърди, че конкуренцията между различните политически участници и партии оказва негативно влияние върху подкрепата за интеграция в страните от Централна и Източна Европа, то подобно заключение не може да бъде взето предвид в българския контекст. Преди народните избори през 2005 г., българската политика се характеризира с елитен консенсус относно присъединяването към Европейския съюз, водейки до запазването на интеграцията като основен приоритет в политическите цели на всички последователни правителства (Евробарометър 65, 2006 г.).

Съгласно проучванията на Евробарометър, българската обществена подкрепа за членството в Европейския съюз е била постоянно висока за периода на целия посткомунистически преход (Европейска комисия, Евробарометър 65, 2006; Европейска комисия, Евробарометър 67, 2007; Европейска комисия, Евробарометър 69, 2008; Европейска комисия, Евробарометър 75, 2011). Именно в резултат на това, в периода дори след присъединяването, когато цялостните положителни възгледи за ползите от членството претърпяват спад, 60% от българските граждани продължават да мислят високо и положително за Европейския съюз, а 55% от цялото българско население смятат, че членството на страната им е нещо добро (Евробарометър 67, 2007 г.). В следствие на тези процеси и до днешна дата България се нарежда като една от най-проевропейските страни-членки на Европейския съюз.

Нивото на доверие на българите в **Европейския парламент** през 2006 г. се отличава със значителни 51% (Евробарометър 65, 2006 г.), което доверие не само не търпи значителен спад през последващите години след присъединяването на България, но и допълнително нараства (Евробарометър 67, 2007 г.). Така всъщност членството изглежда изобщо не променя виждането на българите за институциите на Европейския съюз, но следва да бъде посочено, че въпреки това, цялостно, доверието на българите в Европейския съюз е средно по-ниско от средното за Европейския съюз с 3% (54% спрямо 57%).

Доверието в Европарламента всъщност представлява резултат от цялостното доверие на българското население към ролята на **Европейския съюз**. Често се посочва, че през 2007 г. българското население посреща влизането си в Европейския съюз с големи очаквания и ентузиазъм, съпътствани почти веднага от тенденции на спад и охлаждане на отношението към европейската интеграция (Евробарометър 67, 2007 г.).

Въпреки наличието на подобни твърдения, официалните данни показват различни стойности и динамика. Изглежда, че дори изначално членството на България в Европейския съюз се е посрещнало с известна доза реализъм и дори начален скептицизъм, който постепенно бива последван от период на положителен опит. Едва след продължителен период на нарастващо въодушевление сред българите започват да възникват отделни частични прояви на негативни нагласи.

През първите години от членството в Европейския съюз, съотношението между положителните и отрицателните нагласи се отличава с разлика от по-малко от 10% (Евробарометър 69, 2008 г.). През периода между 2008 г. и 2015 г. българите, които оценяват членството в ЕС като „много положително“, се увеличават три пъти от едва 6,7% през февруари 2008 г. до 20,4% през 2015 г. Но през годините на членство на България, Европейският съюз претърпява редица кризисни ситуации, които разколебават част от българското население, сред които са: глобалните икономически кризи от 2008 г., проблемите в еврозоната, бежанската криза от 2015 г., дебата за Brexit. Всички тези глобални събития представляват съществени фактори, формиращи обществените нагласи в страната, като наред към тях, вътрешнополитическите събития от последните години също представляват допълнителни фактори, които ще засегнат формирането на мнение по европейските въпроси (Евробарометър 69, 2008 г.).

Доверието в **останалите европейски институции** варира непрекъснато през периода на членство на България в Европейския съюз, но въпреки това съотношението му спрямо демонстрирането на доверие към националните български институции остава постоянно и непроменено. Доверието в европейските институции остава три пъти по-високо от доверието в българските институции. Данните на Евробарометър потвърждават, че българите имат ниско доверие в националните си институции и че това отношение се запазва във времето (Евробарометър 65, 2006 г.).

Но 15 години след влизането на страната ни в Европейския съюз, искрената ангажираност на гражданите с европейските политики, ценности и цели, е възпрепятствано силно от последиците от партньорството, които се възприемат като негативни. През 2023-та година, въпреки икономическите ползи от членството си, България продължава да се сблъсква с икономически различия в сравнение с по-развитите страни членки на ЕС. Нивата на доходите и стандартът на живот са по-ниски, което допринася за предизвикателства като емиграцията на ценни кадри от страната – до голяма степен гражданите държат ЕС като отговорна институция за този проблем (Dinca, 2023, стр. 121-126).

Освен това, България все още се бори с корупцията и недостатъците във върховенството на закона; макар и членството в ЕС да подтиква необходими реформи, предизвикателствата продължават, привличайки вниманието и на лидери от ЕС относно ефективността на антикорупционните мерки (Lacatus & Sedelmeier, 2020). Това е свързано с факта, че въпреки че България получава значителна финансова подкрепа от ЕС, са налице огромни предизвикателства пред ефективното им усвояване.

Друга тема, която често се засяга в политическия – а и обществен – дискурс от 2022-ра година насам е свързана с притесненията на българите за политическото влияние от чужди страни и суверенитета на страната. Част от политическите партии в България се възползват от тревогата на българите, че членството в ЕС намалява националния суверенитет, тъй като решенията се вземат колективно на ниво ЕС, и изразяват явно позицията си в подкрепа на тази тревога. Това допълнително засилва конфликтите на политически и социо-културни теми сред обществото и дава отражение върху доверието на българите към ЕС и европейските институции (Tudzarovska & Rone, 2023, стр. 120-129).

Глава VI: Резултати от емпирично изследване

1. Модел на емпиричните изследвания

Глава шеста обръща фокуса към изследователската част на дисертацията. Тук са описани взетите избори относно подходите, методологията и инструментите, използвани за събирането на емпирични данни по ключовите въпроси, появили се в рамките на предходните четири теоретични глави.

Цел и изследователски въпроси

Целта на представеното тук изследване е да събере емпирични данни по темите, дискутирани в литературния обзор на настоящата дисертация: да се анализира информация за точката от развитието си, в която се намира явлението политическо лидерство днес, в третото десетилетие на ХХІв. Данните за субективното възприятие за политическо лидерство в Европа през 2023-та година могат да бъдат поставени в контекста на теоретичната и историческа информация, представена подробно в теоретични глави. Едно емпирично изследване в цяла Европа е мащабен проект, който не би могъл да се проведе успешно в рамките само на една докторска дисертация. Но е постижимо да се съберат данни за българската социо-културна среда, които да представят картина на развитието на европейското политическо лидерство в очите на един народ от страна-членка на ЕС.

За да се постигне този резултат, е необходимо да бъдат изпълнени следните **цели на изследването**:

- ✓ Да се съберат емпирични данни за схващането на понятието лидерство сред 1) пълнолетни български граждани и 2) настоящи политически лидери в България.
- ✓ Да се съберат емпирични данни за най-ярко разпознаваните европейски политически лидери сред българския народ и общественици.
- ✓ Да се съберат емпирични данни за предизвикателствата и изискванията, стоящи пред политическите дейци в България, които искат да се превърнат в обществени лидери.
- ✓ Да се проучи мнението на българските граждани за българските политически лидери от последните 10 години и доверието им към тях.
- ✓ Да се проучи мнението на българските граждани за българските политически лидери в сравнение с европейските такива от последните 10

години.

- ✓ Да се идентифицират ключовите характеристики, които превръщат водача на листа на политическа партия в политически лидер за българското общество.

Изследователските въпроси са следните:

- 7) Кои са качествата и характеристиките, които превръщат политическия деец в политически лидер според българското общество?
- 8) Кои ключови характеристики на политическите лидери предизвикват доверие сред обществото?
- 9) Кои български политически лидери от последните десетилетия са най-високо ценени от българските граждани?
- 10) Кои европейски политически лидери от съвременното и историята са най-високо ценени от българските граждани?
- 11) Какви са изискванията на обществото пред съвременните политически лидери в Европа?
- 12) Как се е развило явлението, което наричаме политическо лидерство, от ХХв. насам в Европа и конкретно в България?

За да се даде възможност за подробна дискусия на тези изследователски въпроси, бе проведено непредставително емпирично изследване сред извадка от български граждани. Детайли за неговия дизайн са представени в следващите точки.

Изследователски метод

В настоящата разработка фокусът е поставен не върху тестването на конкретни хипотези, а върху осъществяването на един по-подробен и задълбочен обзор: в случая не става дума за едно или повече предположения относно характеристиките на политическото лидерство, които искаме да докажем или отхвърлим, а за детайлна дискусия, основана на подробен фон от научна литература и коректно събрани емпирични данни, която може да даде представа за същността и развитието на политическото лидерство в Европа от ХХв. до днес в различни аспекти и по континуум от противоположни характеристики.

Тази цел на изследването ни отвежда до първия избор за изследователска методология – следва да използваме **индуктивен подход на изследване**. Индуктивен подход означава, че правенето на изводи за изследвания обект се случва след събиране и обзор на данните. Докато при дедуктивните изследователски подходи,

изследователите се базират на обширни данни от предишни проучвания, навлизат в конкретика по отношение на въпросите си, избират един конкретен елемент от дадено явление и поставят хипотеза за него, която целят да проверят с изследването си, при индуктивните изследователски подходи прегледаната научна литература е с широк диапазон, обхваща целостта на изследваното явление и води до по-обща въпроси, чрез чиито отговори да идентифицираме ключови актуални тенденции.

Както вече беше посочено, настоящото изследване не цели да открие причинно-следствена връзка или да получи количествена подкрепа за дадена хипотеза. По-скоро изследователският интерес е фокусиран от една страна върху развитието на събитията, свързани с политическото лидерство в Европа, в исторически контекст, а от друга страна – върху субективните преживявания и възприятия на обществата, определящи коя политическа фигура ще наречем лидер. Следователно е важно в изследователската методология да присъства събиране на *качествени данни*. Именно качествените данни дават възможност на субекта да изрази своите възприятия такива, каквито са лично за него. И на тази почва, чрез подходящия анализ на данни, могат да се идентифицират важни тенденции сред българското население или сред извадка от политически фигури.

От друга страна, за да се отговори на изследователските въпроси за качества и отличителни характеристики на политическия лидер според днешното общество, е необходимо да се идентифицира конкретен набор от качества. На база на проучената научна литература, е напълно възможно да се изготви списък, от които изследваните лица да избират – така данните биха били по-достъпни за обработка и представяне. Това означава включването и на *количествени данни* в изследователската методология. Следователно, **методологията на настоящото изследване ще бъде от качествен и количествен тип – ще бъдат събрани както количествени, така и качествени данни.**

Целева група

С оглед на поставените по-горе изследователски цели и въпроси, става ясно, че научният проект следва да включи изследвани лица, отговарящи на следните критерии:

- ✓ Да бъдат репрезентативна извадка на българското население
- ✓ Да представляват гледната точка на действащи политически лидери в България с различни политически възгледи
- ✓ Да имат поне минимални познания за българските и европейски политически лидери от 2013-та година насам (период от 10 години)

Тези критерии са поставени на първо място, за да се подсигури репрезентативна извадка (Венедиков, 1993, стр.106-112). Не по-малко важно е да се вземе предвид заложената цел за обхват на мнението на действащи лидери в политическата среда в България. Съответно, говорейки за промените в исторически план при явлението политическо лидерство, социо-икономическите фактори, които променят представата за и изискванията към един успешен политически лидер в Европа и какво представлява такъв лидер за съвременното общество, е ясна необходимостта да изследваме общественото мнение.

Но няма как да се пренебрегне и факта, че претендиращите за политическо лидерство лица са главни участници в процеса на оформяне на явлението политическо лидерство. Само споделянията на тези лица могат да хвърлят светлина върху това какви задачи и искания са отправени към днешния политически лидер в Европа – и в частност, в България – какво се приема добре от страна на обществото и какво не, какви са предизвикателствата и правилните ходове по пътя към политическото лидерство. Тази информация не е достъпна за обикновения човек, който вижда само фрагментирана информация за крайния резултат от ходовете на политическите лидери. Ето защо е необходимо да бъдат включени и респонденти от групата на политическите лидери – водачи на листи, партийни председатели и реализирани политически фигури.

И не на последно място, следва да се вземат предвид целите на изследването по отношение на времевия отрязък. Теоретичната постановка на настоящия труд е фокусирана върху широк период от време – XX и XXI век – с цел да се разгледа историческото развитие на явлението лидерство. Впечатленията на обществеността за част от този период, обаче, няма как да бъдат изследвани, тъй като говорим за десети години назад. Следователно, е избрано да се проучи мнението на населението за политическите лидери в последните 10 години. Този избор налага условието да бъдат изследвани лица на възраст минимум 28 години, за да се подсигури доколкото е възможно, че те ще имат съзнателни спомени от зрелия си живот за политическите лидери от последното десетилетие.

Съобразявайки се с обсъдените условия за избор на извадка, тя включва две групи изследвани лица. Първата група се състои от **респонденти сред българските граждани**. Поставен е минимум от 50 души в извадката и долна възрастова граница 28 години, които да са равномерно разпределени по социо-демографските признаци пол, възрастова група (28-34; 35-44; 45-54; 55-64; ≥ 65 години), образование, тип местоживееене (село, малък град, областен град, столица), семейно положение.

Втората група изследвани лица се състои от лица, пряко работещи в сферата на политиката и заемали в миналото или в настоящето длъжности, които изискват упражняване на политическо лидерство, като важно условие е те да имат богат опит в работата си на европейско ниво и следователно – да са имали пряк сблъсък с политическото лидерство, упражнявано не само в България, но и в Европа. Тези условия могат да се изпълнят като **в изследваната група бъдат включени български евродепутати от последните 10 години**. Поставен е минимум на групата от 3-ма респонденти, тъй като изследването на толкова специфична група има много ограничения, независещи от изследователския екип.

Инструментариум

Изборът на инструменти за събиране на емпирични данни в настоящото изследване е продиктуван от следвания индуктивен изследователски подход и решението за събиране на данни от качествени и количествени тип. Тоест, в инструментариума следва да бъдат включени инструменти, събиращи количествени данни, и такива, събиращи качествени. Изборът за изследвани групи поставя и изискването да се подготвят различни батерии за изследване на гражданите и на политическите лидери, тъй като търсените гледни точки от тези две групи се различават значително.

Предвид специфичната тема и изследователски съображения в настоящия труд, следвайки препоръките на установени наръчници за планиране и провеждане на социологически проучвания (Атанасов, 2004; Дебелеев, 1977; Vickman & Rog, 2009) инструментите за представеното тук изследване са съставени специално за неговите цели, основавайки се на примерни инструменти от съществуващи изследвания по сходни теми в България и по света.

✓ Социологически въпросник за изследване мнението на пълнолетното българско население относно българските и европейски политически лидери

Социологическият въпросник се състои от 16 въпроса, засягащи пряко вижданията на респондентите за политическите лидери и лидерството в България, и в цяла Европа, като допълнително са включени и 6 социо-демографски въпроса. Въпросникът сам по себе си събира информация от качествени и количествени тип – количествени и качествени данни – и е насочен към първата изследвана група – респонденти от българското население на възраст над 28 години.

Първата част от въпросника се състои от въпроси със затворен отговор, събиращи данни в количествена форма. Тази част наброява 11 въпроса, като всеки от тях се отнася до качествата и поведението на политическите лидери, доверието и удовлетвореността на респондентите от тях. Преди набора от въпроси е дадена специфична инструкция за това, че отговорите на изследваните лица следва да засягат лица от всички политически партии и лица, заемащи високи управленски постове като независими от политическа партия в България през последните 10 години.

Първите четири въпроса от тази част предлагат набор от лидерски качества и умения, за които респондентите са помолени да споделят в каква степен смятат, че са присъщи на българските политически лидери. Списъкът с тези качества и умения са избрани на база направения в глави I и II теоретичен анализ за ключовите характеристики на политическия лидер. Доколко българските политически лидери притежават качествата и уменията, изброени във въпроси 1-3, се оценява от респондентите по Ликертова скала с отговори от 1 = в много ниска степен до 5 = в много висока степен, а в четвъртия въпрос са изброени качества и поведения, които респондентите трябва да отбележат, ако смятат за присъщи на политическите лидери в България от последното десетилетие като цяло. С отговорите на тези три въпроса се събира информация относно изследователски въпрос #1 и 2.

Следващите 7 въпроса от тази секция са модифицирани варианти на част от въпросите в изследванията на Международната организация за икономическа кооперация (The Organisation for Economic Co-operation; OECD) върху доверието към парламентарните структури в 38 държави през 2021-ва година (Nguen et al., 2022), серията от изследвания върху промените в общественото доверие в парламента в САЩ през 2019-та година на Gallup International (Pew Research Center, 2020), а също така са използвани и обобщени данни от проучвания на Евробарометър.

Пет от тези въпроси канят респондентите да оценят различни аспекти от поведението на българските политически лидери, свързани с взимането на решения, от които пряко зависи съдбата на гражданите. Отговорите отново се събират по 5-степенна Ликертова скала, където 1 = В много ниска степен, а 5 = В много висока степен. Отговорите на тези 5 въпроса предоставят информация по изследователски въпрос #2.

От същия изследователски въпрос за ориентирани и последните 2 въпроса в първата част на социологическия въпросник, като те се отнасят пряко до общото доверие на респондентите към политическите лидери в България от последното десетилетие. Те събират информация за това в каква степен респондентите се доверяват на българските

политически лидери относно взимането на решения и доколко смятат, че европейските политически лидери са по-надеждни от политическите лидери в България. Отново отговорите са по 5-степенна Ликертова скала.

Втората част на социологическия въпросник се състои от 5 въпроса с отворен отговор. В тази секция от въпросника не е поставен времеви период, за който респондентите да мислят, когато дават отговорите си – те могат да се отнасят до всеки един политически лидер в България и Европа, за който изследваните лица се сещат (независимо дали той е работил в рамките на техния живот). Първият от тези 5 въпроса кани респондентите да посочат по един политически лидер в България (минал или настоящ), който най-много отговаря на дадена характеристика. Изброените характеристики отново са избрани въз основа на изводите, представени в теоретичната постановка на настоящата дисертация. Вторият въпрос по сходен начин кани изследваните лица да посочат по един политически лидер в България (минал или настоящ), който в най-голяма степен притежава дадено качество; списъкът от качества отново е информиран от теоретичния обзор. Тези въпроси осигуряват данни за коментар по изследователски въпроси #1 и 2.

Най-широко поле за отговор изследваните лица имат в последните три въпроса от инструмента. Тези три въпроса канят респондентите да напишат в свободен текст мнението си за 1) чуждестранни политически лидери (от настоящето или миналото), каквито респондентите искат да бъдат и българските политически лидери, 2) поведението на българските политически лидери предизвиква най-много недоверие у респондентите и 3) българският политически лидер (от миналото или настоящето), на когото респондентите имат най-много доверие и причината за това. Тези въпроси осигуряват данни за коментар по изследователски въпроси #3 и 4.

В края на изследването лицата посочват и своите възраст, пол, завършена степен на образование, тип населено място, в което живеят, категория семейно положение и националност. Чрез тези въпроси се гарантира, че всички изследвани лица, включени в изследването, са българи на възраст поне 28 години и представляват репрезентативна извадка (хетерогенна по социо-демографските си признаци).

Пълната форма на въпросника е представена в **Приложение #1**.

✓ **Структурирано интервю за политически лидери**

Съществуващите изследвания, събиращи данни за лидерството и преживяването на лидера пряко от политическите лица, са значително по-малък брой от социологическите проучвания сред гражданите. Това създава предпоставката да не

разполагаме с много примери за изследване на политически фигури като извадка. Ето защо отново е взето решение да се състави специфичен набор от въпроси за изследваните лица в настоящата разработка, вместо да се използва готов инструмент от друго изследване.

Като тип инструмент е избрано структурираното интервю. Този избор се основава на съображението, че целим да разберем повече за субективното преживяване на политическите лидери и уникалния им опит в политическата кариера. Този тип информация следва да бъде качествена и налага използването на инструмент, който да насърчи свободния отговор на изследваното лице (Gibson & Brown, 2009). Тъй като данните, събрани чрез интервюто следва да послужат за дискусия по специфични изследователски въпроси, интервюто е структурирано – зададени са конкретни въпроси, на които лицата трябва да отговорят. По този начин от техните отговори могат да се направят изводи за едни и същи явления, свързани с политическата професия и лидерството.

А предвид, че интервюто се провежда с лица, с които трудно се осъществява контакт, които не разполагат с много свободно време, и е малко вероятно да отделят много от времето си за студентска разработка, не на последно място трябва да се подчертае необходимостта инструментът да бъде кратък и конкретен.

Ръководейки се от наръчника на Mosley (2013) за проучване чрез интервюта в политологията, беше съставен и инструмента за групата на политически лидери, в частност – български евродепутати. Интервюто се състои от 10 въпроса, задавани на политика, като от него се очаква свободен отговор.

Първите два въпроса следват логиката на съставяне и провеждане на интервюта, които да предразполагат респондентите да отговорят свободно, след като са загрели с по-обща и лесни въпроси. Тези два въпроса канят интервюирания да даде личното си мнение за това какво означава политическото лидерство и кои са най-влиятелните политически лидери в историята на Европейския съюз. Отговорите на тези два въпроса осигуряват допълнителна гледна точка върху изследователски въпроси #1 и 2.

Следващите два въпроса събират информация за позицията на интервюирания относно ключови въпроси за политическото лидерство в Европа – пред какви предизвикателства са поставени лидерите и, в частност по отношение на военния конфликт между Русия и Украйна, каква позиция заема добрия политически лидер. Събраните тук отговори ще бъдат отнесени към изследователски въпрос #5.

Интервюто продължава с въпроси, които навеждат интервюирания към това да направи съпоставка между политическите лидери в Европа и България – какво е припокриването между националното и европейско политическо лидерство, може ли да има конфликт между европейските и националните ценности и как националните лидери допринасят за развитието на ЕС. Макар и тези въпроси да не се издават директна връзка с изследователските въпрос #1, 5 и 6, те канят изследваните лица да споделят за едно от най-сериозните предизвикателства в актуалната политическа обстановка в България – как политическият лидер ясно да покаже на гражданите, че защитава националните интереси, оставайки интегрирана част от Европейския съюз. От отговорите на този въпрос можем да разберем повече за изискванията и предизвикателствата пред успешния лидер, за това какви качества притежава той и как се е стигнало до този момент в историята на явлението политическо лидерство.

А последните два въпроса от интервюто целят да идентифицират важните лидерски качества и поведение, според самите лидери. Тази информация ще допринесе за дискусиата на всички изследователски въпроси.

Пълния набор въпроси в интервюто е даден в **Приложение #2**.

Процедура

Изследването е проведено на два паралелни етапа. Отговорите на социологическия въпросник са събирани чрез онлайн платформата Google Forms, където са качени информирано съгласие за участие, инструкции за попълване и всички въпроси от инструмента. Линк към формата е разпространен в групи в социалните мрежи, където членуват голям брой хора – критерият за избор на група е в нея да има над 10 000 членуващи – за които се очаква да бъдат с разнообразен социо-демографски профил. Отговорите са събирани по метода на отзовалите се, като по време на събирането на данни изследователят следи дали изследваните лица формират хетерогенна група и при необходимост споделя линк към изследването в групи, където могат да се осигурят респонденти с липсващите социо-демографски характеристики в извадката.

Що се отнася от интервютата с български депутати, които работят или са работили в Европейския парламент, е съставена официална покана за съдействие в научно-изследователски проект, част от докторска дисертация към ЮЗУ „Неофит Рилски“. Поканата е споделена по електронен път с кабинети на различни политически партии, асистенти и секретари на конкретни евродепутати, както и с Представителството на Европейската Комисия в България. Разяснена е целта на изследването, неговата

продължителност, както и това, че не може да се осигури анонимност и е възможно отговорите да бъдат публикувани, но без отговорите да се свързват с конкретното лице, което ги е дало.

При съгласие от страна на евродепутатите, до които поканата е достигнала, техните представители се свързват с изследователя чрез предоставените контакти и се уговаря начина на провеждане на интервюто, който е възможен за участника: на живо, онлайн чрез видеовръзка или в писмена форма.

В последната шеста глава на дисертацията са представени данни за събраните извадки от изследвани лица, обобщения на техните отговори в съответстващ на данните формат и кратка интерпретация на откритията. А в последната точка от главата е поставено обсъждане на интегрираните открития от изследването, направени са изводи по изследователските въпроси и са предоставени препоръки и въпроси за бъдещи изследвания в сферата на политическото лидерство.

2. Резултати от емпиричните изследвания

Извадка

В извадката се включиха общо 50 души. Средната им възраст е 49,08 години със стандартно отклонение 14,37 години. По 10 респондента попадат във всяка определена предварително възрастова група: 28-34; 35-44; 45-54; 55-64; ≥ 65 години. Участниците са балансираны и по своя пол – 22-ма са мъже, а останалите 28 – жени; има известна разлика в броя мъже и жени, но тя е минимална. Сред участниците 14 души са завършили средно или средно-специално образование, 10 имат бакалавърска степен на образование, 24 – магистърска и двама са завършили докторантура. Що се отнася до местоположението на изследваните лица, четирима от тях живеят в столицата, 26 – в областен град, 12 живеят в малък град и останалите 8 – в село. По признака семейно положение, разпределението на изследваните лица отговаря на очакванията: петима респонденти посочват, че не са обвързани, 35 са в брак или живеят на семейни начала, 7 са разведени и 3-ма са овдовели.

Интерпретация и обобщение

Най-ярко впечатление в резултатите от допитването правят ниските оценки, които респондентите дават на различните изброени положителни качества, характеристики и умения на българските политици от последното десетилетие. Ясно личи, че българските граждани нямат доверие в компетентността на политическите си лидери да поддържат добри взаимоотношения с други държавни лидери, да си

сътрудничат един с друг, да преговарят и да мобилизират енергията и ресурсите на общността. Това е съвсем очаквано, предвид настоящата ситуация в страната, белязана от невъзможност за взимане на решения, рекордно ниска избирателна активност и редица предсрочни избори.

Малко по-високо са оценени качествата на българските политически лидери, свързани с тяхното желание и това доколко се ползват с уважението на свои колеги, но отново оценките са в долния диапазон на скалата. Най-ниски са оценките за това доколко българските полицаи, управляващи в последното десетилетие, са надеждни, харизматични, иновативни и способни да защитават политическата независимост на страната и да допринасят за израстването ѝ.

Отговорите на въпроси №5 и 7 показват в колко ниска степен гражданите чувстват, че техните политически лидери се допитват до мнението им за важни управленски решения. Мнозинството също така смята, че политиците избягват взимането на трудни решения, както и че управленските решения в страната не се взимат навреме. Гражданите не са уверени и в способността на политиците да прилагат ефективни решения при криза, имайки предвид пресните спомени от последните няколко години на кризи от световен мащаб.

Това цялостно разочарование и недоверие към настоящите политически лидери в страната кулминира в отговорите на въпрос №10, конкретно интересуващ се от доверието, което гражданите гласуват на политиците: оценено с 1.4 по скала от 1 до 5. Интересна перспектива върху предходните отговори обаче дават данните от въпрос №11 – оказва се, че когато българските граждани трябва да сравнят националните и европейските политически лидери, те далеч не са убедени, че в чуждите страни политическото лидерство е на по-добро ниво, поне ако говорим за Европейския съюз. Тези данни сочат, че високите нива на недоверие към политическите сили, които наблюдаваме в днешно време сред българите, не се простират само на национално ниво, а е налице и обезверение по посока Европа и нейните политически лидери.

От отговорите на въпрос №4 става ясно, че качествата, които българите разпознават в лидерските подходи на политиците си и които изглежда предизвикват недоверието у тях, са липсата на обективна оценка за постигнатите резултати, дистанцираното общуване, началническият тон в техните изказвания, отправянето на заплахи и забрани и безразличието към коментираните дейности и събития. Тези данни непряко отговарят на първите два поставени изследователски въпроса, показвайки, че гражданите имат нужда от политически лидери, които да са видимо инвестирани в

актуалните проблеми в страната, да заявяват и демонстрират ангажираността си недвусмислено, да поемат отговорност и да говорят ясно за резултатите от действията си и да се вслушват в нуждите на народа, вместо да отправят изисквания към него.

Како може да се каже за характеристиките, които превръщат политическия деец в политически лидер и предизвикват доверие сред българите, според посочените като примери политически примери? На преден план излиза най-силно открояващото се описание на президента Радев – най-често посочван за доверен лидер – дадено в отговорите на въпрос №13: за българските граждани е важно техният лидер да умее да защитава политическата независимост на страната. Водейки се от изборите на Румен Радев като пример за лидер, спечелил доверието на народа, се обособява и изискването политическият лидер да бъде добре образован – качество, приписвано още на премиера Кирил Петков, който също е в листата на най-доверени лидери.

Когато разгледаме характеристиките на лидерите от второто място в ранга на „най-доверен лидер“, отговорите подчертават и качеството харизматичност, както и това политикът да бъде възприет сред обществото като влиятелен – това са характеристиките, с които е описан Бойко Борисов. Тодор Живков, от своя страна, се характеризира – според отговарящите – с иновативност, освен с харизма и влиятелност.

Ако отговорите на респондентите бяха по-подробни, бихме имали повече сведения за отличителните белези на доверения български лидер в политиката. Но единствено се споменават двусмислени аргументи като това, че по време на управлението на Живков хората са живели по-добре, че Желю Желев е лидер, близък до народа, както и това, че гражданите разпознават стабилност в лицето на президента Радев. Тези отговори от една страна показват, че доверието на гласоподавателите се ръководи от много субективни възприятия, за които те самите не си дават сметка и невинаги са рационални. Ярък пример за това е често срещаното име на Живков, което се свързва не толкова с конкретни лидерски качества, а по-скоро с лична симпатия и спомени за по-хубавото време, което младостта на всеки човек, независимо от политическата обстановка. Но е важно да се отбележи и връзката на президента Радев с качеството стабилност: изглежда постоянството в решенията, целите и интересите е от огромно значение за гражданите, особено в дълъг период на криза.

Изненадващо е обаче, че сред изследваните лица, които са имената на Тодор Живков и Жан Виденов като примери в отговор на въпрос №15, преобладават хора на възраст до 40 години – повечето от които не би трябвало да имат никакъв личен спомен от управлението на тези лидери. Това е засвидетелствано и в техните отговори на

отворения въпрос: един от респондентите казва, че по времето на Тодор Живков „се е живяло по-добре“, тоест той гласува доверието си на база на разкази от трети лица. Това позволява да разсъждаваме за политическото лидерство и доверието в политиците в посоката на фантазията, която се изгражда у гласоподавателя: колкото повече „препоръки“ има лидера и колкото по-далеч от реалността е образа му за гражданина, толкова по-вероятно е той да му се довери. Изправени пред реалността на политически лидери, които не успяват да противодействат на редиците от икономически, здравни и морални кризи, гражданите губят доверие в политиката като цяло.

Прави впечатление, че обща отличителна характеристика на повечето от посочените чуждестранни лидери е техния фокус върху опазване суверенитета и независимостта на държавата им. Често действията на изброените политически лидери са крайни и поставят държавите в конфликт с техни съседки, тъй като управниците поставят своите виждания за управлението на народа си пред колаборацията с други лидери и държави; ярки примери за това за настоящата война, която Русия започна, емблематичните изказвания на Тръмп относно построяването на стена между САЩ и Мексико, отдалечаването на Орбан към европейските ценности, което провокира открити коментари от страна на ЕС по повод разпадналата се демокрация в Унгария и влошените отношения на Европа с лидера (Bayer & Gijss, 2022), както и усилията на Макрон да бъде приет пакета „Мобилност“, който е в полза на френските граждани. Но изглежда, че за много от българските граждани конфликтните елементи в управлението на лидери, чиито режим е наричан диктаторски от различни страни (например, Coakley, 2022; Tenorio, 2023; Washington Post, 2023), са пренебрежими, ако действията им са публично обявени като мотивирани от държавния интерес. Можем да предположим, че за немалък процент от българския народ изявленията на политически лидери, които се опълчват срещу общите рамки и желания (на континента, на съюз от съседни държави и др.) и обявяват, че застават зад националния интерес, са привлекателни и будят доверие.

В отговорите на последния въпрос все пак присъстват и уважавани исторически фигури, по което можем да кажем, че българските граждани биха искали да имат лидери, които умеят целенасочено и непоклатимо да се справят с кризи и техните последствия.

Политическото лидерство през погледа на политическите лидери

Извадка

Откликналите на поканата за участие в изследването са четирима български евродепутати от мъжки пол. Това, че в извадката не е представена гледната точка на

жените, които заемат лидерски роли в политиката, от една страна отразява диспропорционалното полово разпределение на длъжностите в българската политическа среда, но от друга страна лишава настоящото изследване от гледната точка на жените в сферата. Този методологичен недостатък следва да се има предвид при дискусията на изводи от изследването. Важно е да се отбележи също така, че интервюираните лидери са издигнати като евродепутати от различни български политически партии – критерий, поставен в целите на изследването, така че да се отрази мнението на изследвани лица с различни ценности и визии за управлението.

В извадката са включени Ангел Джамбазки, Андрей Новаков, Асим Адемов и Петър Витанов.

Интерпретация и обобщение

На първо място е необходимо да се отбележи една ключова особеност на изследването – то не е анонимно. Макар и в текста отговорите да не са свързани с конкретните политици, тяхната самоличност е ясна при събирането на отговорите им и известна на изследователя, който получава отговорите поотделно. Това може съзнателно или не да породи редица съображения у интервюираните за отговорите.

Взимайки тази предпазна мярка предвид и разглеждайки обобщените отговори на интервюираните евродепутати, забелязваме, че има известни разногласия още по повод същността на политическото лидерство: докато едни подчертават как харизматичността на лидера не бива да е неговото водещо качество, други я приемат за необходимо изискване. Но като цяло в групата изследвани лица се наблюдава споделянето, че от лидерите се иска да имат добри умения за комуникация, поддържане на взаимоотношения и преговори, разумно мислене и възможност за възприемане и обединяване на различни гледни точки. Нуждата от морален компас, интегритет в защитаването на поверените интереси и безпристрастие също са споменати като качества, с които един лидер трябва да разполага – виждане, което вече е по-близко до това на електората.

Що се отнася до предизвикателствата, с които съвременния политически лидер в Европа се налага да се справя, са споменати редица актуални кризи и проблеми. Докато европейските лидери търсят начини да запазят мира – който е в основата на обединението ЕС – и да защитят стандарта на живот на европейските граждани, изглежда тази тяхна работа се затруднява все повече от общественото разединение, полярността на мненията по много обществени въпроси, сред които и „правилните“

политики за национално и европейско благоденствие и цялостната готовност на членовете на обществото да допринесат за постигане на европейските идеали, вместо да потъват в апатия и дезинформираност. В сблъсъка с тези предизвикателства разчитаме и безсилието на политическия лидер да се погрижи за ценностите, които защитава. Това безсилие може да се отчете като едно от най-тежките предизвикателства за политическия лидер от всяка една епоха, макар и да не е конкретно упоменато в отговорите на респондентите като такова.

А темата за припокриването и разединението на националните и европейски интереси и цели се оказва деликатна. От една страна, не можем да очакваме от европейски представители на държава-членка на ЕС да заемат полярна позиция по въпроси за конфликта между национални и европейски интереси. От друга страна, интервюираните политици разпознават, че макар и принципът да гласи, че целите и решенията на ЕС са от полза за всяка страна, участваща в съюза, понякога се налагат компромиси и оптималното решение за отделна държава невинаги съвпада с това за ЕС. Тук разпознаваме трудността да се постигне поносим компромис между нуждите и гледните точки на различни територии и техните представители и да се запази безпристрастие от страна на политическия лидер, който преди всичко е субект със своята националност, история и дори партийна и идеологична принадлежност. Вероятно именно тези трудности провокират отговорите на първия въпрос от интервюто, където възможността за комуникация и обединяване на гледни точки, според отговорилите, е задължително необходимо качество на политическия лидер.

И макар интервюираните евродепутати да разпознават реалността на това, че националната и партийна принадлежност оказват своето влияние върху личната позиция на всеки политик, техните отговори призовават към управление от страна на лидерите, което разчита на безпристрастие, поставяне на общите интереси над личните и доверие в европейските ценности като адекватно репрезентиращи нуждите на всеки народ от страните членки и определени именно от представители на отделните народи.

Мнението на екипа на Представителството на Европейската Комисия в България също подкрепя тази гледна точка, напомняйки действащите законодателства в Европа, според които ЕС има правомощия над тези в национален план – законодателства, които са решени като такива с причина и посредством дългосрочната борба на всички изброени по-рано като влиятелни лидери. Четейки споделянията на конкретни лица, замесени във взимането на управленски решения на европейско ниво и натоварени с отговорността да защитават интересите на българите, намиращи се днес в изключително

сложна, разединена и нестабилна политическа и социо-икономическа обстановка, добиваме впечатления за това как една фигура от медиите, която масата възприема като събирателен представител на монолитното „управление“ с всички негови плюсове и минуси, всъщност е субект – личност, със своите трудности, пристрастия и желания.

Макар и очакванията на обществото да са тези, на които е необходимо да отговаря политика, за да се реализира той като лидер, отговорите на това интервю дават представа какви са реалните професионални изисквания пред политическия лидер, на които той трябва да устоява, независимо от харизмата си и това доколко допада на обществото, ако иска да върши работата си.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В представения дисертационен труд беше отделено внимание на явлението лидерство, започвайки от определение на лидерството във всичките му изяви, продължавайки към конкретизиране на обекта на тезата – политическото лидерство – и в частност, лидерския модел в Европейския съюз. Особеното при политическото лидерство, и то на толкова високо ниво, е, че то не може да бъде дефинирано само по себе си, в изолация от групата, на която една личност е лидер. Напротив, политическото лидерство, представата за успешен лидер и качествата, които трябва да притежава той, се определят от актуалната ситуация, политическия климат в даден регион, ценностите, вярванията и нуждите на обществото и дори субективните им афекти по отношение на минали политически субекти и управления, на които самите те не са били свидетели.

Ето защо, теоретичният обзор естествено премина към темата за доверието в европейските политически лидери, като фокусът беше поставен върху доверието сред българските граждани, които е реалистично да попаднат в изследване в рамките на настоящия проект. В края на теоретичния обзор всичко казано в първите четири глави бе нагледно илюстрирано чрез избрани примери за политическо лидерство – бяха описани историите и кариерите на четири бележити политически лидери в европейската история от ХХв., чието управление и личност да покажат как на практика се развиват обсъдените преди това фактори и закономерности.

Всичко това позволи да се планира дизайн на социологическо проучване в два етапа – сред българското население и сред български политически лидери, действащи в Европейския парламент. Детайлите на това изследване бяха внимателно планирани с оглед на съвременните стандарти и добри практики за провеждане на подобен тип изследвания, като са съобразени и с реалистично постижимите възможности за едно начално изследване по темата, което би могло да се реализира в рамките на докторска дисертация.

Успешното провеждане на това изследване позволи представянето на резултати от допитване до българските граждани относно тяхното доверие в национални и европейски лидери, субективните им представи за добър и доверен лидер, мнението им за различните ключови качества, приписвани на политическите лидери и факторите, които предизвикват недоверие у тях. Данните от изследването позволиха също така да се вникне в опита на самите лидери, чиято работа е силно подценявана и често недоглеждана, за сметка на публичните им изяви и аспектите на общественото мнение

за тях като личности. Посредством споделянията на четири политически лидера с различни политически виждания и истории, действащи в Европейския парламент, бе разгледана и другата страна на монетата – бяха направени изводи за необходимите качества и умения в политическото лидерство като длъжностна характеристика, а не само като публична позиция.

Що се отнася до наученото от представения труд, изтъкване заслужават предложените отговори на шестте изследователски въпроса. На първо място, става ясно, че сред българските граждани е разпространен начина на мислене, основан на афекта – българите като народ се доверяват на лидери, които намират за харизматични и отговарят на критерия да бъдат влиятелни – две много абстрактни характеристики. Не по-малко важно за тях се оказва и политическият лидер да показва изразен фокус върху защитата на националните интереси и да бъде последователен и непоколебим в решенията си. Други важни характеристики, предизвикващи доверие сред българските гласоподаватели са свързани с отговорността, която политиците поемат за действията си, като от тях се очаква недвусмислено да показват резултати, отговарящи на дадените обещания.

Това само по себе си създава парадокс, предвид че основните привлекателни черти в политическия лидер са харизма и влиятелност, а не конкретни политически гледни точки, образование или друга личностова черта. Може да се допусне, че от доверения политически лидер в България се очаква да продължи да бъде харизматичен и влиятелен; разбира се, във всеки случай, ако не предоставя ефективни решения на наболелите проблеми, рано или късно разочарованието ще настъпи дори по посока на харизматичния лидер. Все пак, опасността при този тип подбор на лидери е, че може да измине прекалено дълго време, преди да се появи това разочарование, както и презумпцията, че политическият лидер не се избира на първо място според квалификацията, знанията и опита си, а според субективни личностни особености като своя чар.

Чисто фактологически, проведеното изследване за пореден път изкарва наяве мечтите на българина относно политическия лидер, който да го поведе напред: най-добри думи се казват за Годор Живков, Бойко Борисов и Желю Желев, след президента Радев, което насочва към тенденцията да се симпатизира на авторитарни лидери на българската политическа сцена. Сходно е положението и на международно ниво, като най-често посочвани за добри политически лидери са Виктор Орбан и Владимир Путин.

Тези открития отговарят на допуснатата теза относно ситуацията в постсоциалистическа страна на преход към демокрация, преминала през редица кризи, каквато е в България. Както се очакваше, мненията на българските граждани са поляризирани, а склонността към избор на авторитарни лидери, които дават праволинейни решения на сложни въпроси, е силно изразена.

Отговорите на последните два изследователски въпроса също са в подкрепа на втората част от научната теза. Обработените данни показват, че в самата длъжност на политическите лидери са включени редица предизвикателства, свързани с геополитическата и социо-икономическата среда: международни конфликти, здравни, енергийни, климатични и икономически кризи, както и последиците от тях като например, имигрантските кризи, нарастващата политическа апатия, популизма, национализма и фалшивите новини. Но справяйки се с тези предизвикателства, политическите лидери трябва да отговарят на едно задължително необходимо условия - да резонират с емоциите и желанията на гласоподавателите, които са все по-малко инвестирани в политическата среда, и чиито афекти са повлияни от серия противоречиви фактори като раздвоеност между европейски ценности и национализъм, разочарование и надежда да бъдат „спасени“ и други. Ако политическият лидер отпадне от субективния радар на гласоподавателите, то той губи и длъжността си, независимо колко добре е подготвен за нея.

Това означава, че взаимоотношението политик-гражданин, решаващо за това дали той ще се превърне в лидер, е до голяма степен субективен, ретрограден психичен процес. Може да се отсъди дали и какъв лидер е бил един политик, когато неговото управление приключи и стане обект на историзиране. Тоест, политическото лидерство не е универсален, постоянен феномен, а един специфичен вид социално взаимодействие – в което участниците често дори не са се срещали – в което отношението на политика към избирателите и на избирателите към политика показват каква е актуалната картина на явлението, което наричаме „политическо лидерство“. Тази картина – и съответно дефиницията на политическото лидерство в Европа – се мени, когато променим участващите страни и фактори в социалното взаимодействие: регион/географска ширина, манталитет, актуални нужди, социо-икономическа ситуация, политически климат, ценностни конфликти, актуални социални тенденции и много други.

В заключение може да се кажем че развитието на политическото лидерство в Европа демонстрира история на еволюция, от древните градове-държави до съвременния Европейски съюз. В проследяването на това развитие разпознаваме едно

постоянното напрежение между индивидуалната власт и колективното управление, повлияно от исторически събития, интелектуални течения и непрекъснато променящата се динамика на европейския континент, както и претопяване на формата, която заема сегашния доверен политически лидер, според нрава на народа и субективното му отношение към политическото минало, което познава и не познава.

Имайки предвид всички направени изводи – заедно с методологическите ограничения на разработката, споменати в отделните глави – в продължение на настоящия труд биха могли да се проведат и редица бъдещи изследвания, даващи информация на европейско ниво, както и проучващи в по-голяма дълбочина психологическите и афективни подбуди в процеса на оказване на доверие към политически лидери.

Приноси на дисертационния труд:

- 1) Направен е многомерен анализ на политическото лидерство в развитието му не просто като исторически феномен, а като обществено явление и мащабно социално взаимодействие между обществото и лидера.
- 2) Развита е идеята за публично лидерство и лидерството в Европа. Очертани са различни предизвикателства и възможности, пред които са изправени политическите лидери днес.
- 3) Очертани са профилите на избрани политически лидери в Европа през XXв., за да се илюстрира какъв тип лидерство е било уважавано, успешно и ценено през изминалия век. Идентифицирани са различни гео-политически влияния, както и субективни фактори, въздействащи на доверието към европейските политически лидери.
- 4) Емпирично проследени и анализирани са позициите на българските граждани към европейските и национални лидери. Представена е гледната точка на български евродепутати, предизвикателствата пред тях и изискванията, с които ежедневно се справят.
- 5) Направените теоретични и емпирични анализи, изведените обобщения и конструирани модели имат практико-приложна страна и предоставят богата информация за лидерството като динамичен социален процес, с неговите различни измерения и проекции.

Списък на публикации по темата на дисертацията

1. Цекина, В. (2022). Лидерство в публичната сфера. Сборник Докторантите в науката 5. Университетско издателство „Неофит Рилски“
2. Цекина, В. (2023). Eastern Academic Journal. Лидерството в политиката ISSN 2367-7384
3. Цекина, В. (2023). Eastern Academic Journal. Ключови въпроси на лидерството в Европейския съюз ISSN 2367-7384

Southwest University

“Neofit Rilski”

Faculty of Philosophy
Department of Sociology

ABSTRACT at Dissertation for the award of the educational and
scientific degree “Doctor”

On the topic
**THE POLITICAL LEADERS OF THE EUROPEAN
UNION IN HISTORICAL PERSPECTIVE**

Author: Vesela Tsekina
Supervisor: Assoc. prof. Jeko Kyosev, PhD.

The presented doctoral dissertation comprises a total of 201 pages, including 172 pages of the main text, 10 graphics, 1 table, a list of bibliographic sources, and two appendices.

The work utilized 251 literary sources, with 26 published in Bulgarian and the remaining 225 in English.

The main text of the dissertation consists of six parts: five theoretical chapters, providing a review of already published scientific literature. The final fifth chapter describes the decisions made regarding the design of the empirical study conducted specifically for the purposes of the dissertation. Additionally, there is one chapter presenting the results of the study, their interpretation, and the drawn conclusions.

The defense of the dissertation will take place on 19.02.2024 in an open session with a scientific jury composed of:
Assos. Prof. Petrana Georgieva Stoykova PhD

Prof. Dr. Boris Filipov Manov

Prof. Dr. Nikolay Kirilov Mihaylov

Prof. Dr. Sc. Georgi Nedev Naydenov

Assos. Prof. Albena Ilieva Nakova PhD

Materials for the defense are available to interested parties at Department of Sociology of Academic building 1, South-western University, Blagoevgrad

Contents

I. General Characteristics of the Dissertation	4
II. Contents of the Dissertation	11
Chapter I: Leadership and Distinctive Characteristics of a Leader	11
1. The Phenomenon of Leadership	11
<i>1.1. Basic Qualities of a Leadership Figure</i>	13
<i>1.2. Goals Associated with Leadership</i>	15
2. Public Leadership	16
<i>2.1. Distinctive Characteristics of Public Leadership</i>	16

2.2. Theorization of Management Styles	16
Chapter II: Political Leadership in Contemporary Democrac.	18
1. Essence of Political Leadership.....	19
2. Forms of Political Leadership.....	19
3. Political Leader: Distinct Features and Qualities.....	21
Chapter III: European Union – Historical Development and Institutions	23
Chapter IV: Political Leadership in Europe during the 20th Century.....	24
1. Place of Leadership in the Governance of the European Union	24
2. Place of Leadership in the Internal Market of the European Union.....	25
3. Founders and Key Figures in the EU: Ideas and Leadership Approaches	25
Chapter V: Trust of Bulgarian Citizens in Political Leaders and EU Institutions.....	26
1. Trust of Bulgarian Citizens in Leaders and Values in the European Union	
Chapter VI: Evaluation of Bulgarian and European Political Leaders.....	30
1. Model of Empirical Studies.....	30
2. Results of Empirical Studies.....	41
CONCLUSION.....	43

General Characteristics of the Dissertation

The topic of the development of political leadership within the geographical boundaries of Europe is broad, and composing a comprehensive review of changes throughout different epochs on the continent would constitute a substantial historical text spanning several volumes. Nevertheless, even a summarized overview of the European's journey from ancient times to the present demonstrates how central political leadership is, not only regarding prosperity, territorial expansion, technological and economic development of states, but also as a phenomenon upon which the social sciences have speculated since earliest times.

The development of political leadership in Europe undergoes a complex and dynamic evolution influenced by a series of historical, social, economic, and geopolitical factors. More detailed information about political leadership dates back to the great states of Ancient Rome and Greece, where statesmen like Pericles, Julius Caesar, and Augustus laid the foundation for contemporary state governance, shaping Athenian democracy, following the transition from the Roman Republic to the Roman Empire, and demonstrating the early consolidation of political power. Such concentration of power imposed highly unstable conditions for nations, requiring harsh measures to maintain concentrated authority, unite diverse ethnicities and geographic regions into a whole - albeit in the manner of the time, lacking tolerance and understanding of diversity - and withstand the challenges attempting to dismantle empires.

Thus, Europe transitions to a somewhat more manageable form of governance in the dimensions of feudalism and monarchies, where reliance is placed on each nation or each geographic region having its leader responsible in a more targeted manner for preserving power. During this period, local rulers

possess significant political power, monarchs are central figures, but the unequal position of the people, in favor of those in power, leads to inevitable attempts to limit the absolute power of kings.

These attempts are one of the factors initiating the Renaissance and the Enlightenment, when a serious change in political thought is observed. Niccolò Machiavelli's "The Prince" (1513) lays the foundations for political realism, emphasizing pragmatic leadership and the pursuit of power - this text and its popularity demonstrate a deviation from earlier moralistic views on leadership. While Machiavelli's ideas align with those of monarchs in that the pursuit of power justifies all means to achieve it, during the Enlightenment, we witness the emergence of ideas promoting individual rights, reason, and the social contract across all humanitarian sciences. Thinkers like John Locke and Montesquieu work towards the development of constitutionalism and a fairer division of power, shaping the contemporary understanding of leadership and governance.

This change ensured the climate where history witnessed the unprecedented French Revolution at the end of the 18th century, initiating a radical transformation in political leadership and a new era where it should be oriented towards the needs of the followers, rather than power for its own sake. Nevertheless, the rise of figures like Maximilien Robespierre and Napoleon Bonaparte reflects the turbulence of the era, wavering between revolutionary ideals and authoritarian rule - a conflict that doesn't resolve easily and in which, one might say, many societies still find themselves.

Consequently, this oscillation between the freedom - but also responsibility - that democratic society offers and the trust - even if undeserved - that an authoritarian leader might evoke, becomes part of the reasons for a deep geopolitical, social, and economic crisis. Thus, in the 19th century, nationalism gains momentum, and the unification of several European states, led by leaders like Otto von Bismarck in Germany and Giuseppe Garibaldi in Italy, plays a decisive role in shaping the nation-states and the

tragic two world wars of the following century. Conflicts of such magnitude, allowing such brutal trampling of human rights, undoubtedly have a profound influence on societal views of political leadership.

Not coincidentally, in the 20th century, totalitarian regimes emerged - especially Adolf Hitler in Germany, Benito Mussolini in Italy, and Joseph Stalin in the Soviet Union - whose collapse definitively demonstrated the advantages of and necessity for democratic principles in governance. Thus, following the defeat that the naive hopes for national ascent based on denial of the values and rights of other nations provoke, European societies faced the serious task of rebuilding from the ashes.

Here lies the key to the development of political leadership seen in the 20th and 21st centuries - after a long history of the pursuit of power regardless of cost, unjust and extremely unequal participation in governance decisions, and the relegation of the needs and rights of ordinary people to the backseat, Europe finally embarks on the only option for peaceful coexistence and societal development, through jointly considering the national needs of each country and placing universal priorities for the entire continent. Thus, the establishment of supranational institutions like the European Union (EU) becomes a reality, fostering new pan-European values, embodied in the visions of respected leaders like Konrad Adenauer, Jean Monnet, and Robert Schuman, advocating for the promotion of European integration."

The current work focuses on the development of political leadership in Europe, specifically during this period. The necessity for such scientific efforts is primarily justified by the quote from the Spanish-American philosopher George Santayana: 'Those who cannot remember the past are condemned to repeat it' (Santayana, 1905, p. 284). This warning has always been valid, especially in the sphere of political governance, as changing values and public attitudes at the level of entire states and continents take an exceedingly long time. Under the influence of crises and conflicts,

the political climate in most countries oscillates between two alternatives characteristic of the era. Presently, these alternatives are, on one side, democratic governance and the upholding of European values of equality, continuity, and solidarity, founded on the aspiration to maintain peaceful coexistence on the continent. On the other side, there's authoritarian, even totalitarian governance, emphasizing national interests, concentration of power, and sometimes populism.

Despite the efforts of the leaders associated with the European Union and their distinctive work in the years following World War II, many European citizens are still torn between trusting leaders who defend national interests, even at the cost of consolidating power, and voting confidence in leaders with more complex but realistic proposals. This is particularly valid for Bulgaria, and in this sense, our territory deserves separate research efforts regarding the understanding of leadership, its development, and the current societal perspectives. Understanding today's values and perspectives on political leadership in Europe—especially among Bulgarian residents—could aid in smoother transitions through the constant clash between authoritarian and democratic powers and the crisis of ideals.

This modern crisis of ideals and the polarization among followers of authoritarian and democratic leaders in Europe, manifested in various spheres from what to instill in children's education to extensive and detrimental military conflicts like that in Ukraine, define the relevance of the studied theme: the political leaders of the European Union from a historical perspective. In recent years, the European Union has become a platform for leadership rotation among member states, reflecting a commitment to cooperation and shared governance. Figures like Angela Merkel, Emmanuel Macron, and Ursula von der Leyen shape the contemporary European political landscape through their methods of dealing with 21st-century challenges such as economic crises, migration issues, and the rise of populist movements. These leaders

grapple with balancing national interests and the collective goals of the EU, testing the resilience of European political leadership. Thoroughly examining and drawing conclusions about the current situation in different member states is crucial for providing a database from which political leaders and decisions can be informed in their pursuit of achieving these European values and stabilizing both individual states and the entire continent."

The topic of the dissertation is how the phenomenon we define as political leadership changes on the European continent—specifically within the European Union—during the 20th and 21st centuries.

The study object includes various aspects of leadership: the characteristics of successful and admired political leaders in Europe over the last two centuries, changes in the perspectives and needs of peoples regarding their political leaders, the factors defining contemporary political leadership, and the current situation concerning the Bulgarian people - what Bulgarians value, who their favored leaders are, and not least, how the burden of political leadership by Bulgarian politicians working at the European level is experienced.

The general aim of the dissertation is to provide an in-depth theoretical overview of scientific literature dealing with leadership as a phenomenon, particularly defining political leadership, approaches to its study, the leadership model in the European Union, and examining the extent to which contemporary Europeans have confidence in their political leaders.

To achieve this goal, several **tasks** have been set for the dissertation: 1) conducting an extensive literature review of the leadership phenomenon, specifically its characteristics and manifestations in the political context of the European Union; 2) planning empirical research based on the literature review with specific research questions; 3) gathering empirical data on the trust of Bulgarian citizens in national and European political leaders; 4) collecting empirical data on the challenges and requirements faced by Bulgarian political leaders operating at the European level; and

5) drawing conclusions based on the analysis of the gathered empirical data for the specified research questions.

Relying on observations from a historical standpoint, as well as the current political and social climate in European and national contexts, the **thesis** is formulated that, on the one hand, the opinions of Bulgarian citizens are influenced by emotions related to the transition from socialism to democracy and the uncertainty that democratic choice offers. On the other hand, political leadership is a phenomenon strongly influenced by the subjective needs and fantasies of the followers.

However, due to the inductive nature of the research approach in this study, the following **research questions** are at the center of development:"

1) What qualities and characteristics turn a political actor into a political leader according to Bulgarian society?

2) What key characteristics of political leaders generate trust among the public?

3) Which Bulgarian political leaders from the last decades are most highly regarded by Bulgarian citizens?

4) Which contemporary and historical European political leaders are most highly regarded by Bulgarian citizens?

5) What are the society's expectations of contemporary political leaders in Europe?

6) How has the phenomenon we call political leadership evolved in Europe and specifically in Bulgaria from the 20th century onwards?

Given that the research questions have been set instead of specific hypotheses for confirmation or rejection, an inductive research approach has been chosen for the study design. For the same reason, the **methodology** employed in the study encompasses both qualitative and quantitative data collection. Specifically tailored for empirical data gathering, two research instruments were devised in line with universal standards for questionnaire construction and interviews: a Sociological Questionnaire exploring

citizens' opinions regarding Bulgarian and European political leaders and a Structured Interview for Political Leaders. Following the proposed design, the dissertation presents a sociological investigation depicting the current landscape of trust exhibited by the Bulgarian nation towards European and national leaders, along with their perceptions of key characteristics defining a good leader. Integral to the study are interviews conducted with Bulgarian politicians occupying leadership positions in European politics, aiming to illustrate the leaders' viewpoints, the challenges they face, and the daily demands they encounter. The dissertation's objective also encompasses providing a clear and coherent processing and interpretation of the gathered data.

The dissertation follows this **structure**:

The **first chapter** offers a brief discussion and definition of leadership phenomena, outlining the qualities a leader should possess and introduces the concept of public leadership.

The focus of the **second chapter** is on the essence of political leadership, democratic leadership, and leadership in Europe.

The **third chapter** provides an overview of the historical development of the European Union.

The **fourth chapter** traces the history and careers of selected political leaders in Europe during the 20th century, aiming to illustrate the type of leadership respected, successful, and valued during the past century.

Chapter five presents an overview of the trust Bulgarian citizens place in Euro leaders and their connection to pan-European values.

Chapter six introduces models of empirical studies, discussing and interpreting the results based on theoretical review conclusions.

The resulting conclusions concentrate on the discovery that political leadership as a phenomenon arises within a context that is more of a fluid, dynamic, and extensive social process, involving both politics and the community in the given state/region that it aims to lead or govern. It turns out that an effective and trusted leader in

politics can only be recognized in retrospect - once their tenure is concluded and their career becomes the subject of historical review and subjective assessment by the populace.

However, it's important to note that this study has limitations as it gathers empirical data solely from Bulgarian citizens. While they are part of European society, they do not represent it in its entirety. Therefore, before generalizing the conclusions to the European level, subsequent more extensive studies are necessary across each EU member state. At this stage, the findings regarding the nature of political leadership, trust in specific political leaders and leadership styles, and valued leadership qualities relate only to Bulgaria.

Content of the dissertation

Chapter I: Leadership and Distinctive Leader Characteristics

The first chapter lays the foundation upon which the dissertation's theme will unfold. It's essential to provide a definition of leadership as a whole and, specifically, public leadership to trace the development of political leadership in Europe and identify influential factors and changes in public attitudes. This chapter explores extensively cited works discussing leadership as a phenomenon and its components, with a specific focus on public leadership.

1. The Phenomenon of Leadership

The concept of leadership and leadership practices has been the subject of numerous studies and discussions, finding wide application in literature and education (Cohen, 2009, pp. 16-17). Within the 20th century, changes in approaches to studying leadership as a construct (Bennis & Nanus, 1985, p. 14; Burns, 1978) reflect progress in human thought and depict the transition

into the dynamic daily life of modern society.

Even Niccolò Machiavelli spoke of leadership, closer to dominion than our contemporary view of leadership, akin to the leadership in the 15th century. Often, his philosophy is criticized for the harshness of the idea that "the ends justify the means": he asserts that leaders must be willing to use all necessary means, even if morally dubious, to achieve their goals and maintain power (Machiavelli, 2014, pp. 101-103). He believed that effective leaders must elicit both admiration and love, as well as fear, giving priority to fear, which, according to him, ensures stability and control.

However, even Machiavelli, within his sometimes extreme convictions, clearly recognizes the complex task that a leader faces: he believes that leaders must be pragmatic, focusing on the real conditions and challenges of their time. According to Machiavelli, they should not be overly idealistic or rely on abstract principles; instead, leaders should adapt to the continuously changing political landscape and make decisions that are in their best interest. Otherwise, they risk being overthrown or defeated.

It turns out that even after several centuries, part of Machiavelli's philosophy is preserved: today, scholars do not view power in such an extreme manner, yet questions about its ethics and morals are always raised. But concepts like flexibility, adaptation, and facing challenges still prevail in the discourse on leadership.

There are numerous theories about the essence of leadership, leading to a true diversity of definitions (Bennis & Thomas, 2020, pp. 82-84; Gill, 2011, pp. 2-9). It's worth noting that leadership, fundamentally, is a dynamic phenomenon (March & Weil, 2009, pp. 1-28; Silva, 2016, pp. 1-6). Leaders are part of a complex system (Northouse, 2019, pp. 9-36), where each participant performs their respective function. Therefore, the nature of leadership goals and achievements must be considered in line with the essence of this system, its historical context, and the external or internal influences contributing to changes in its structure (Antonakis, Cianciolo & Sternberg, 2004, pp. 252-267).

Consequently, leadership-related communication is two-way, often non-linear, and numerous unconscious elements create conditions for the development it leads to (Hackman & Johnson, 2013, pp. 7-16).

In summary, defining leadership boils down to two main ideas:

- Leadership is a connection between the leader, their environment, and its participants (Achua & Lussier, 2010, pp. 209-219); it's a result of relationships, phenomena, and changes arising within the context of a particular group or organization.

- Leadership is a dynamic construct. As the qualities necessary for a person to be considered a leader manifest in a dynamic environment, the possibility for their formation and development is not fixed or constant. Hence, leadership is not a fixed concept, and the qualities defining it depend on various factors (Den Hartog, 2004, pp. 255-259).

1.1. Key Qualities of a Leadership Figure

In the realm of leadership, numerous theories can be consolidated around several fundamental characteristics inherent in leaders (Antonakis, Cianciolo & Sternberg, 2004, pp. 101-124; Bass & Riggio, 2006, pp. 20-29; DePree, 2011, pp. 9-25)

- *Ability to Unite and Motivate Large Groups: Both in society and within organizations, leaders possess the capacity to unite and motivate large groups of people.

- *Natural Influence on People's Behavior: They exhibit a natural capacity to influence people's behaviors without undue coercion.

- *Quick Adaptation to Change: Leaders can swiftly adapt to changes and diverse situations they encounter.

- *Predictive Insight: They possess the ability to foresee and predict events or circumstances.

- *Channeling Human Energy: Leaders can harness, release, and direct constructive human energy.

- *High Level of Communicativeness: They exhibit

effective and high-level communication skills.

The cornerstones of the leadership impulse, aimed at persuading both followers and opponents, are diverse (Gardner, 1993, pp. 11-148):

- *Seeking a Comparative Model: Searching for a model to compare with.

- *Creating Sympathy through Calm Conversation: Engaging in calm discussions and creating sympathy.

- *Reciprocity, Respect, and Gratitude: Reciprocating, respecting, and expressing gratitude for support or services.

- *Expression of Social Position: Followers more readily support ideas that are popular, standard, or modern.

- *Devotion and Consistency: Necessary for long-term support.

- *Authority: Most followers tend to comply with leaders possessing authority and power.

- *Informational Assurance: Providing a lot of data instills confidence and trust.

There exist various interpretations and preferences for leadership qualities (traits, properties). However, for the first time in the literature, the concept of the "leadership triangle" emerges (Ivanov, 2015a). According to W. Lipman, the ultimate test for leadership is the presence of conviction and the desire in followers to continue on the indicated path, taking the triad idea-inspiration-impulse as a reference point for the "leadership triangle" (Ivanov, 2015a). People, according to Adam, are influenced not only by plans and analyses but rather by the "triad" that the leader creates, using different skills for each of its elements.

Typically, a leader starts from the idea (ideology), then works on inspiration (organization), and finally gives the impulse (policy) (Ivanov, 2015a). On the other hand, the idea, inspiration, and impulse - ideology, organization, and policies - are the most valuable products of a leader (Hunt, 2004; Day, 2012, pp. 716-721). To create them, an effective leader must possess the necessary

techniques and radiate the required courage.

In summary, it could be said that leadership is a socio-psychological phenomenon in the world of social communities, emerging as a result of both objective factors (goals and tasks of the group in a specific situation) and subjective factors (interests, needs, individual-typological peculiarities of the group participants).

1.2. Objectives Associated with Leadership

Exploring the objectives related to leadership is essential for developing the definitions of the construct and distinguishing between various types of leadership figures (Daft, 2014, p. 26).

According to Gardner (1993, pp. 11-22), some of the most fundamental objectives of leaders are:

➤ Foreseeing Organizational Goals:

The leader's objective is to navigate this process in a manner that allows the realization of collective ideas (Smircich & Morgan, 1982, pp. 259-264).

➤ Affirming Organizational Values:

Established definitions of good and bad, legal and illegal, effective and ineffective, etc., within a group, facilitate its functioning and development (Gardner, 1993, pp. 38-47). They apply even to the most trivial activities and events occurring within the shared environment. Effective leaders, distinguished by their ability to contribute to the continuity and stability of a specific community (Winston & Patterson, 2006, pp. 12-29).

➤ Motivating and Managing the Collective:

An effective leader has the ability to plan and set priorities for their collective (Smith, Carson & Alexander, 1984, pp. 676-677). Additionally, the leader aims to institutionalize shared ideas and tasks, i.e., to shape the structures and processes necessary to achieve collective goals (Bass & Stogdill, 1981, pp. 97-104).

➤ Achieving Work Unity:

By showing interest and understanding towards

individual viewpoints and positions that construct the collective framework of thinking, an effective leader has the ability to create a climate of unity, thus contributing to the sense of stability and sustainability of the organization (Nohria & Khurana, 2010, pp. 507-520).

There are numerous other objectives and tasks that leadership figures encounter. Most of them usually boil down to the leader's ability to understand and care for collective needs; to inspire, motivate, and organize; as well as to adapt the uniqueness of their own ideas to the broader context of the organization and the environment in which it operates (Zaccaro, Rittman & Marks, 2001, pp. 455-459; Deanne & Paul, 2013; Lussier & Achua, 2015, pp. 111-117).

2. Public leadership

2.1. Distinguishing Characteristics of Public Leadership

Defining public leadership is crucial for achieving the goals of this dissertation, as the definition of a concept significantly shapes the direction of reasoning when formulating issues related to it. According to Hartley (2018, pp. 205-211), our era necessitates a change in familiar definitions of public leadership. Over the last two decades, there has been a considerable increase in interest in how public leadership can be applied in service to public welfare (Crosby & Bryson, 2005, pp. 1-195) or in instilling public values among community members (Crosby & Bryson, 2018, pp. 1269-1274; Getha-Taylor et al., 2011, pp. 90-95).

This trend signifies a shift in the approach to defining public leadership, focusing on its primary function, namely, mobilizing individuals, organizations, and networks to shape and implement goals, ideas, and values in the service of positive development within the public sphere (Hart & Tummers, 2019, pp. 70-77; Vogel & Masal, 2015, pp. 1171-1174).

2.2. Theorizing Leadership Styles

Leadership style as a specific research problem in psychology was first extensively studied by Lewin, Lippitt & White (1939, pp. 272-276). They formulated the popular classification of leadership styles: authoritarian, democratic, and laissez-faire (Lewin, Lippitt & White, 1939, pp. 272-276). This classification is based on two main sets of characteristics inherent in each of the mentioned styles: formal (external) characteristics and substantive characteristics (Gandolfi & Stone, 2017, pp. 20-21). Lewin associates formal characteristics with the distance the leader establishes between themselves and the led during communication and interaction within the organization; the 'tone' of communication - whether commanding (directive) or collegial; the way of assessing contributions from individual members of the organization by the leader; and the mode of transmitting necessary information for successful joint activities from the leader to the led (Lewin, Lippitt & White, 1939, pp. 272-276).

For the **authoritarian leadership style**, according to Lewin, the following external characteristics prevail: maintaining a relatively large distance during communication between the leader and the led, predominant use of a directive tone - often involving threats in cases of non-compliance with directives or implementing prohibitions on certain actions by the led (Lewin, Lippitt & White, 1939, pp. 272-276). The substantive aspects of the evaluation by the leader represent a significant formal characteristic of the authoritarian style.

The **democratic leadership style**, according to Lewin, is characterized by the following external aspects: establishing a close connection between the leader and the led; predominance of a collegial tone in communication between them; a highly objective assessment of the contribution of individual members in joint activities (as this assessment is based on the specific achievements of the organization's members) (Lewin, Lippitt & White, 1939, pp. 278-280). Information is most often conveyed through instructions

and recommendations.

The **liberal leadership style** differs in external characteristics from both authoritarian and democratic styles of leadership (Burnes & Bargal, 2017, pp. 92-94). There is no clearly defined distance between the leader employing this style and the led, making it difficult to determine the significance the leader attaches to relationships. The tone of communication is conventional, and the leader's attitude towards the led is neutral, reflecting indifference not only towards the organization's issues but also towards their performance (Lewin, Lippitt & White, 1939, pp. 280-284). There is no evaluation by the leader of the activity and achievements of individual members of the organization. The exchange of information between the leader and the led is insufficient for the effective organization of joint activities (Gandolfi & Stone, 2017, pp. 22-23).

Contemporary understandings of leadership enrich the diversity of styles by characterizing individual leadership styles through other factors, such as the leader's level of authority and the degree of freedom given to subordinates in decision-making (Young, 2001, pp. 48-51; Watland, 2009, pp. 3-4; Sethuraman & Suresh, 2014, pp. 166-168). However, there is still no universal agreement on which leadership style can be considered optimal (Dulewicz & Higgs, 2005, pp. 109-111), which again emphasizes the complexity of leadership and its manifestations. In the next part of the development, this idea is elaborated within the context of political leadership."

Chapter II: Political Leadership in Contemporary Democracy

After the overview conducted on leadership as a concept, the second chapter provides a more refined literature review focusing on political leadership. Specific aspects of being a leader in politics are identified, discussing the forms in which it can manifest. At the end of the first section, distinctive characteristics of political

leaders, according to available scholarly literature, are presented. The second section of the chapter is dedicated to specifically introducing the political leadership model within the European Union, transitioning into the discussion about leadership within the context of the EU and its development.

1. Essence of Political Leadership

Similar to leadership in general, political leadership lacks a universal definition, despite numerous attempts to explore the construct and establish directions for its in-depth study. The multitude of factors that need consideration when defining political leadership complicates the focus of the researcher/author among (Blondel, 1987, p.13):

- Personal qualities of the leadership figure.
- The role of the environment in the effectiveness of leadership.
- Institutional structures linked to leadership activities.
- Problems and complexities to which political leaders contribute through the formation and implementation of their ideas and goals.

Studying political leadership could reveal numerous possibilities and/or problems within established styles of political governance (Cook, 1998, p.229-231). An interesting trend is the lack of academic interest in manifestations of political leadership within the European Union, compared to other aspects of European policies and governance (Tommel & Verdun, 2017, p.106-108). In contrast, political leadership on a national scale has been subject to various studies and investigations (Norton, 2015, p.115-119; Tucker, 1977, p.385-387; Bennister, Worthy & Hart, 2017, p.192-193), emphasizing the necessity to consider this construct within the broader context of the European Union structure (Tommel & Verdun, 2017, p.108-109; Blondel, 1987, p.13). This idea is further elaborated in subsequent parts of this work.

2. Forms of Political Leadership

Throughout history, various forms of political leadership have been identified, raising questions about what leadership would entail in different contexts. The most common typology of leadership forms is presented by Max Weber, cited by Badzhakov (2002, p. 41-42). According to this classical theory, three leadership forms are distinguished:

- **Traditional leadership**, based on customs, traditions, and practices. In this sense, the leader is not elected but rather leadership is inherited. This form of leadership is inherent in monarchies.

- **Rational-legal leadership**, emerging with growing discontent over monarchs' hegemony, represents a fairer method of governance with certain legal regulations, giving birth to democracy. Rational leaders are thus elevated by the community's choice.

- **Charismatic leadership** - regardless of whether a leader is chosen by the people or has inherited their position, Weber suggests the phenomenon of "charismatic leadership". Charismatic leaders possess qualities that people perceive as extraordinary, forming a cult of personality around them due to the belief that they are exceptional and gifted.

Although traditional leadership historically precedes rational-legal leadership, the fair leadership of the deserving, instead of the inherited, is an idea that far precedes the decline of monarchies.

On the other hand, within the context of today's political landscape in Europe, we can examine another form of leadership - democratic leadership, which presupposes a specific hierarchy. Even though the leader's interests coincide with the community's interests (Hendriks & Karsten, 2014, p.45-47). In recent decades, democratic models of governance have become increasingly associated with the notion of "representation." The democratic process in so-called representative democracies is characterized by conducting popular

elections, the formation of political parties, and parliamentary governments. All of this implies a political mechanism where public will is socially constructed and ought to be expressed through representatives of the people (Ankersmit, 1996, p.109-111).

3. The Political Leader: Distinctive Traits and Qualities

Since the 20th century, research in the field of social sciences has presented leadership from various perspectives, somewhat discrediting this model. The new understanding of leadership during this period is termed "situationalism," which identifies the conditions of the situation in which a particular group/community finds itself as the primary factor predetermining the traits necessary for an individual to assume the position of a leader for that respective group (Tucker, 1977, p.389-390). According to situationalism, the qualities that define a person as a leader in a specific situation can be considered non-inherent for a leader in another context. An example of this could be Winston Churchill's party, which lost the British national elections after the end of World War II. It could be argued that the qualities that earlier distinguished Churchill as an ideal wartime leader for Britain are the very ones that disqualify him as a suitable leader in the context of the newly established peacetime.

Therefore, heightened perceptiveness and the ability to make adequate assessments of situations arising from past experiences and high intellectual development are examples of qualities we can attribute to an effective political leader and are of immense importance in the complex political climate of our present. Another significant quality that can be attributed to political leadership is creativity or, more precisely, the creativity of the leadership figure (Simonton, 2013). Creativity in the context of leadership (especially in political leadership) is a valuable and rare quality. This is because people tend to form mental stereotypes related to problem-solving through accumulated experience and character-shaping situations.

The same can be applied to the context of leadership, where the responsibility in decision-making and choosing the right approach to a situation is even greater, as it concerns not just the individual interests of the leader but also the welfare of the respective group or community. It is highly likely that in the endeavor to respond to the trust placed in them by their followers, leaders may "play it safe," relying on their past experiences and approaches to the situation in a manner that is not optimal for the newly emerged context or is initially unsuitable (Tucker, 1977, p.388-389).

Undoubtedly, experience is a necessary prerequisite for the potential manifestation of creativity in political leadership, but it cannot be cited as a guarantee for such an occurrence (Tucker, 1977, p.390). Other important factors include a sense of internal security and the absence of self-absorption on the part of the leader, who must be attuned to empathizing with what is happening around them and the needs of the individuals constituting the community to be a creative leader.

Another characteristic that cannot be overlooked in introducing the distinctive qualities of a political leader is the term "charisma," introduced by Max Weber through his model of charismatic domination. According to Weber, the charismatic leader (not only in the context of politics) could be perceived as a savior-leader (Breuille, 2011, p.481-484). This suggests that this type of leadership arises in situations where there is high tension among the members of a particular community, stemming from a specific problem. The leader, in such a situation, persuasively presents themselves to the other members of the group as capable of "saving" them by leading them out of the unfavorable situation, either through applying individual personal qualities or by formulating an action plan. By arousing the group's loyalty and their readiness to follow their ideas, this person becomes a leading figure.

Consequently, the necessary qualities of a political leader in our contemporary context are not exhausted by an

innovative and creative approach to understanding and assessing the situation in terms of its development (Kellerman, 1986, p.349-419). They also include unprecedented persuasiveness, the ability to illustrate the potential consequences of the current political situation, confidence, communication skills, awareness of the growing threat to human welfare, and the belief that this threat can be controlled and prevented. All of this assumes courage, an unceasing drive to change society's entrenched modes of thinking and action, and efforts toward open and honest communication, marked by the absence of "distorted" facts.

Chapter III: The European Union: Historical Development and Institutions

The third chapter of the dissertation presents a historical overview of the development of the European Union. It traces the consequences of the two world wars and the political and economic situation during the 1940s, discussing the crises that led to the idea of uniting European states and nations.

A brief overview is provided of the Council of Europe, the European Economic Community, and how the European Union was formed and continues to function. Particular attention is devoted to the Lisbon Treaty.

The second half of the chapter presents the function of the European Union and the roles of its institutions, namely:

- European Parliament
- European Council
- Council of the European Union
- European Commission
- Court of Justice of the European Union
- European Central Bank

Given the constraints of the abstract's length, this chapter has been condensed.

Chapter IV: Political Leadership in Europe during the 20th Century

The pluralistic, non-hierarchical system of multi-level governance in the European Union lacks clear structures both in government and opposition. According to the treaties of the European Union, the Presidency of the European Commission is not explicitly expected to exercise political leadership. However, this position cannot be effectively carried out without any demonstration of such leadership due to its multiple leadership functions. Examining this intriguing combination of strong political demands, weak institutional authorities, and the need for political leadership, it is essential to systematically analyze the presentation of political leadership within the Presidency of the European Commission during the process of European integration. The main argument is that the Presidents of the Commission have significance not only in the process of European integration but also that their impact varies depending on how different actors manage the institutional structure and situational circumstances, thus making their strategic choices available.

In the second part of the chapter, four examples of European political leaders, acting in different periods and/or countries, are presented. The purpose of this presentation is to illustrate the ideas and perceptions that the individuals laying the foundations of the contemporary model of the European Union have had for a united Europe. Additionally, it aims to explore the public's attitude toward political leaders in real situations and contexts that have now become historicized.

1. The Role of Leadership in the Governance of the European Union

The increasing need for leadership in the governance of the European Union and interaction among the institutions of the European Union build the model of the Presidency of the Council of

the European Union. The Presidency represents a structure acting as a representative of governments to the Parliament and the Commission (Müller, 2019, pp. 69-71). It is organized on a rotational principle, where the meetings between the member states of the European Union address issues from every sphere and level in the Council. The Presidency occurs every six months and ensures the continuity of the European Union's work. With the Treaty of Lisbon, a system is introduced where member states partner up, forming structures of three countries each. These so-called "triads" set the goals in the Council and draft a common plan covering the most fundamental questions (Tallberg, 2006, p. 46). According to the overall plan, the three member states craft individual programs lasting six months each, which collectively form the entire duration of the plan, namely 18 months.

2. The Place of Leadership in the Internal Market of the European Union

The strategy for the single market is a result of the European Commission's plans to unlock the full potential of the single market. The single market lies at the core of the European project, allowing for the freer movement of people, services, goods, and capital, offering opportunities for European businesses, greater choice, and lower prices for consumers. It enables citizens to travel, live, work, or study wherever they desire. To realize these benefits, the European Commission and its Presidency establish the rules of the single market or apply European legislation to it, striving to adapt to new ideas and business models (Müller, 2019, pp. 112-114).

3. Founders and Key Figures in the EU: Ideas and Leadership Approach

Obviously, within a dissertation, it's impossible to cover the history and contributions of all significant political leaders throughout the 20th century. Therefore, for the purposes of this

development, only four renowned names have been selected. Their careers and public perception illustrate the phenomenon of political leadership in various historical periods of the past century across different geographical spans in Europe and serve as examples of different leadership styles.

In the abstract, the detailed history of governance regarding the four selected political figures - Jean Monnet, Charles de Gaulle, Helmut Kohl, and Margaret Thatcher - has been condensed. However, it's essential to note that the political leaders examined in the dissertation differ not only in their approaches but also in their understandings regarding the significance and importance of European integration. Thus, an analysis of their governance allows for a visualization, through historical examples, of how the phenomenon of political leadership evolved in Europe during the 20th century, what European nations expected, and what leadership approaches succeeded in gaining their trust within the specific context of geo-political and economic changes.

Chapter V: Trust of Bulgarian Citizens in the Political Leaders and Institutions of the EU

In the final theoretical chapter of the dissertation, data on the trust of Bulgarian citizens in the European political leaders and institutions are summarized.

1. Trust of Bulgarian Citizens in Leaders and Values in the European Union

As highlighted in the first chapter, when discussing leadership, it's a phenomenon that involves not only the leader but also their (potential) followers, whose viewpoints, values, and affections define the very concept of a good leader at a given moment in history. This necessitates examining the trust of Europeans in their political leaders. Since the empirical study in this work was conducted among a specific group of Europeans - namely, Bulgarian citizens - the focus of the discussion on attitudes towards

leaders should be placed on public sentiments among Bulgarians. In the original text, key problems in leadership in Europe that might provoke distrust among Bulgarian citizens were discussed, but this section has been condensed in the abstract.

During the post-communist period, Bulgarian governments were faced with the arduous task of simultaneously pursuing a series of different political goals during an economic recession and global crisis. Bulgaria's political efforts are reflected in both the processes of stabilizing the difficult political, economic, and social transition and the accession of the Republic of Bulgaria to the European Union. In 1995, Bulgaria initiated its first steps towards European integration by applying for EU membership. Subsequently, in 2000, negotiations for accession began, accompanied by a series of failures in implementing necessary reforms, particularly in the judiciary. Thus, even before its official membership in the European Union, several successive Bulgarian governments led to a case of exclusion from the 2004 accession wave and a temporary freezing of accession negotiations in 2005. Despite the difficulties in meeting the Copenhagen criteria for accession and the subsequent delays in accession negotiations, public support from the Bulgarian population persisted, and Bulgaria successfully obtained official membership in the European Union on January 1, 2007.

Despite claims that competition among various political actors and parties negatively affects support for integration in Central and Eastern European countries, a similar conclusion cannot be drawn within the Bulgarian context. Before the 2005 elections, Bulgarian politics were characterized by an elite consensus regarding EU accession, leading to the preservation of integration as a primary goal in the political agendas of all subsequent governments (Eurobarometer 65, 2006).

According to Eurobarometer surveys, Bulgarian public support for EU membership remained consistently high throughout the entire post-communist transition period (European Commission,

Eurobarometer 65, 2006; European Commission, Eurobarometer 67, 2007; European Commission, Eurobarometer 69, 2008; European Commission, Eurobarometer 75, 2011). Consequently, even after accession, when overall positive perspectives on the benefits of membership declined, 60% of Bulgarian citizens continued to hold a positive view of the European Union, with 55% of the entire Bulgarian population considering their country's membership a good thing (Eurobarometer 67, 2007). As a result of these trends, to this day, Bulgaria ranks as one of the most pro-European Union member states.

The level of trust in the European Parliament among Bulgarians in 2006 stood at a significant 51% (Eurobarometer 65, 2006), which not only did not undergo a substantial decline in the following years after Bulgaria's accession but further increased (Eurobarometer 67, 2007). This indicates that Bulgarian views on EU institutions were not significantly altered by membership. However, it should be noted that overall, trust in the European Union among Bulgarians is slightly lower than the EU average by 3% (54% compared to 57%).

The confidence in the European Parliament actually reflects the overall trust of the Bulgarian population in the role of the European Union. It's often noted that in 2007, Bulgarian expectations for joining the European Union were met with enthusiasm, which was quickly followed by tendencies of declining attitudes towards European integration (Eurobarometer 67, 2007). Despite such claims, official data presents different values and dynamics. It appears that even initially, Bulgaria's membership in the European Union was met with a degree of realism and initial skepticism, gradually followed by a period of positive experiences. Only after a prolonged period of growing enthusiasm among Bulgarians did partial signs of negative attitudes start emerging.

During the first years of EU membership, the ratio between positive and negative attitudes differed by less than 10% (Eurobarometer 69, 2008). Between 2008 and 2015, Bulgarians who

regarded EU membership as "very positive" increased threefold from merely 6.7% in February 2008 to 20.4% in 2015. However, during Bulgaria's EU membership, the European Union faced several crises that unsettled parts of the Bulgarian population, including the global economic crises of 2008, issues in the eurozone, the 2015 refugee crisis, and the Brexit debate. All these global events significantly shaped public attitudes in the country, along with recent domestic political events, which are additional factors influencing opinion formation on European issues (Eurobarometer 69, 2008).

Trust in other European institutions has fluctuated continuously throughout Bulgaria's membership in the European Union, yet its ratio compared to demonstrating confidence in national Bulgarian institutions has remained constant and unchanged. Trust in European institutions remains three times higher than trust in Bulgarian ones. Eurobarometer data confirms that Bulgarians have low trust in their national institutions, and this attitude persists over time (Eurobarometer 65, 2006).

However, 15 years after our country's accession to the European Union, citizens' sincere engagement with European policies, values, and goals is heavily hindered by the perceived negative consequences of the partnership. In 2023, despite the economic benefits of its membership, Bulgaria continues to face economic disparities compared to more developed EU member states. Income levels and living standards are lower, contributing to challenges such as emigration of valuable talent from the country - to a large extent, citizens hold the EU accountable for this issue (Dinca, 2023, pp. 121-126).

Moreover, Bulgaria still grapples with corruption and deficiencies in the rule of law; although EU membership prompts necessary reforms, challenges persist, attracting the attention of EU leaders regarding the effectiveness of anti-corruption measures (Lacatus & Sedelmeier, 2020). This is linked to the fact that while Bulgaria receives significant financial support from the EU, there are immense challenges in effectively absorbing these funds.

Another topic frequently discussed in political and public discourse since 2022 is related to Bulgarians' concerns about political influence from foreign countries and the country's sovereignty. Some political parties in Bulgaria capitalize on Bulgarians' worry that EU membership diminishes national sovereignty, as decisions are collectively made at the EU level, openly expressing their support for this concern. This further intensifies conflicts on political and socio-cultural topics within society and reflects on Bulgarians' trust in the EU and European institutions (Tudzarovska & Rone, 2023, pp. 120-129).

Chapter VI: Results from Empirical Research

1. Model of Empirical Research

Chapter six shifts the focus to the research part of the dissertation. Here are outlined the choices made concerning approaches, methodologies, and tools used for gathering empirical data on key questions that emerged within the framework of the preceding four theoretical chapters.

Objectives and Research Questions

The aim of the presented study is to collect empirical data on the topics discussed in the literature review of this dissertation: to analyze information about the current state of political leadership in the third decade of the 21st century. Data on the subjective perception of political leadership in Europe in 2023 can be contextualized within the theoretical and historical information presented extensively in the theoretical chapters. Conducting a comprehensive empirical study across Europe is an ambitious project that couldn't be successfully conducted within the confines of a single doctoral dissertation. However, it is feasible to gather data concerning the socio-cultural environment in Bulgaria to paint a picture of the development of European political leadership in the eyes of a population from an EU member state.

To achieve this result, the research aims to accomplish the following:

✓ Gather empirical data on the perception of the concept of leadership among 1) adult Bulgarian citizens and 2) current political leaders in Bulgaria.

✓ Collect empirical data on the most prominently recognized European political leaders among the Bulgarian populace and public figures.

✓ Collect empirical data on the challenges and requirements faced by political actors in Bulgaria aspiring to become public leaders.

✓ Investigate the opinions of Bulgarian citizens regarding Bulgarian political leaders over the past 10 years and their trust in them.

✓ Examine the opinions of Bulgarian citizens regarding Bulgarian political leaders compared to European ones over the past 10 years.

✓ Identify the key characteristics that transform the head of a political party list into a political leader for Bulgarian society.

The research questions are as follows:

7) What qualities and characteristics transform a political actor into a political leader according to Bulgarian society?

8) Which key characteristics of political leaders foster trust among the public?

9) Which Bulgarian political leaders from the last few decades are most highly esteemed by Bulgarian citizens?

10) Which European political leaders from contemporary times and history are most highly esteemed by Bulgarian citizens?

11) What are society's requirements for contemporary political leaders in Europe?

12) How has the phenomenon known as political leadership evolved in Europe, specifically in Bulgaria, from the 20th century to the

present day?

To enable an in-depth discussion of these research questions, a non-representative empirical study was conducted among a sample of Bulgarian citizens. Details of its design are presented in the following sections.

Research Methodology

In this study, the focus is not on testing specific hypotheses but rather on conducting a detailed and in-depth review. It's not about one or more assumptions regarding the characteristics of political leadership that we want to prove or reject; instead, it's about a detailed discussion based on a thorough background of scientific literature and accurately gathered empirical data that can provide an insight into the essence and development of political leadership in Europe from the 20th century to the present, covering various aspects and a continuum of contrasting characteristics.

This research goal leads us to the first choice for the research methodology – an **inductive approach to research**. An inductive approach involves making conclusions about the research object after gathering and reviewing the data. Unlike deductive research approaches where researchers rely on extensive data from previous studies, delve into specifics regarding their questions, select a specific element from a phenomenon, and form a hypothesis to be tested in their research, in inductive research approaches, the reviewed scientific literature is broad-ranging, covering the entirety of the phenomenon under study, leading to more general questions aimed at identifying key current trends.

As already indicated, the present study does not aim to establish a cause-and-effect relationship or obtain quantitative support for a given hypothesis. Instead, the research interest is focused, on one hand, on the evolution of events related to political leadership in Europe, in a historical context, and on the other hand, on the subjective experiences and perceptions of societies, determining who we refer to as a political leader. Hence, it's

important in the research methodology to include the collection of qualitative data. It's qualitative data that allows the subject to express their perceptions as personally experienced. Through appropriate data analysis, important trends among the Bulgarian population or a sample of political figures can be identified.

On the other hand, to answer the research questions about the qualities and distinctive characteristics of a political leader according to today's society, it is necessary to identify a specific set of qualities. Based on the reviewed scientific literature, it's entirely possible to compile a list from which the individuals under study can choose. This approach would make the data more accessible for processing and presentation. This implies the inclusion of quantitative data in the research methodology. Therefore, the methodology of this study will be both qualitative and quantitative – both types of data will be collected.

Target Group

Considering the outlined research goals and questions, it's evident that the scientific project should include respondents meeting the following criteria:

- ✓ To represent a cross-section of the Bulgarian population.
- ✓ To embody the perspectives of active political leaders in Bulgaria with diverse political views.
- ✓ To possess at least minimal knowledge about Bulgarian and European political leaders from 2013 onwards (a period of 10 years).

These criteria are foremost to ensure a representative sample (Venedikov, 1993, pp.106-112). Equally important is the inclusion of the perspective of current leaders in the political environment in Bulgaria. Therefore, discussing historical changes concerning the phenomenon of political leadership, socio-economic factors shaping perceptions and requirements of a successful political leader in Europe, particularly in Bulgaria, emphasizes the

necessity to examine public opinion.

However, it's crucial not to overlook that aspirants for political leadership are key participants in shaping the phenomenon. Only their insights can shed light on the challenges, expectations, and the right course toward political leadership. This information isn't readily available to the general public, which often sees fragmented information about the final results of political leaders' actions. Hence, it's necessary to include respondents from the group of political leaders – party leaders, party chairpersons, and accomplished political figures. Furthermore, regarding the research's temporal scope, the theoretical framework of this work focuses on a broad period – the 20th and 21st centuries – aiming to examine the historical development of the leadership phenomenon. However, the public's impressions about a part of this period cannot be examined, given that we're discussing ten years ago. Therefore, it's chosen to investigate the population's opinion on political leaders in the last 10 years. This choice necessitates that the respondents should be at least 28 years old to ensure they have conscious memories from their mature life about political leaders from the past decade.

Adhering to the discussed sampling conditions, it includes two groups of respondents. The first group comprises respondents among Bulgarian citizens. A minimum of 50 individuals is set for the sample, with a lower age limit of 28 years. These respondents should be evenly distributed across socio-demographic indicators such as gender, age groups (28-34; 35-44; 45-54; 55-64; ≥ 65 years), education, type of residence (village, small town, regional town, capital), and marital status.

The second group of respondents consists of individuals directly involved in the political sphere, having held or currently holding positions requiring exercising political leadership. An important condition is that they have substantial experience in their work at the European level and consequently have had direct involvement with political leadership, not only in Bulgaria but also in Europe. These conditions can be met by including Bulgarian

MEPs from the last 10 years. A minimum of three respondents is set for this group, given the limitations inherent in studying such a specific group, independent of the research team.

Toolkit

The choice of tools for collecting empirical data in the current research is dictated by the adopted inductive research approach and the decision to gather both qualitative and quantitative data. Therefore, the toolkit should include instruments for gathering quantitative and qualitative data, as the sought-after perspectives from these two groups significantly differ.

Given the specific topic and research considerations in this work, following the recommendations of established manuals for planning and conducting sociological surveys (Atanasov, 2004; Debeleev, 1977; Bickman & Rog, 2009), the tools for this research have been specifically designed for its purposes. These tools are based on sample instruments from existing studies on similar topics in Bulgaria and worldwide.

✓ Sociological questionnaire for examining the opinions of the Bulgarian adult population regarding Bulgarian and European political leaders

The sociological questionnaire consists of 16 questions directly addressing respondents' views on political leaders and leadership in Bulgaria and across Europe. Additionally, six socio-demographic questions are included. This questionnaire itself gathers both qualitative and quantitative data and is directed towards the first studied group – respondents from the Bulgarian population aged over 28.

The first part of the questionnaire comprises closed-ended questions collecting data in a quantitative format. This section comprises 11 questions, each addressing the qualities and behavior of political leaders, the respondents' trust, and satisfaction with them. Prior to this set of questions, specific instructions are given that the responses of the surveyed individuals should encompass

figures from all political parties and individuals holding high managerial positions independently of political parties in Bulgaria over the last ten years.

The first four questions in this section present a set of leadership qualities and skills for which respondents are asked to what extent they believe Bulgarian political leaders possess. The list of these qualities and skills is chosen based on the theoretical analysis presented in Chapters I and II regarding the key characteristics of political leadership. The extent to which Bulgarian political leaders possess the qualities and skills listed in questions 1-3 is evaluated by the respondents using a Likert scale with responses ranging from 1 = very low to 5 = very high. In the fourth question, qualities and behaviors that respondents should note if they consider them inherent to political leaders in Bulgaria from the last decade are listed. The responses to these three questions gather information regarding Research Questions #1 and #2.

The subsequent seven questions in this section are modified versions of some of the questions from studies conducted by the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) on trust in parliamentary structures in 38 countries in 2021 (Nguyen et al., 2022), Gallup International's series of studies on changes in public trust in the U.S. parliament in 2019 (Pew Research Center, 2020), as well as summarized data from Eurobarometer surveys.

Five of these questions invite respondents to rate various aspects of the behavior of Bulgarian political leaders related to decision-making directly affecting citizens' fates. Again, responses are collected on a 5-point Likert scale, where 1 = very low and 5 = very high. Responses to these 5 questions provide information on Research Question #2.

From the same research question perspective and the last 2 questions in the first part of the sociological questionnaire, respondents are directly asked about their overall trust in political leaders in Bulgaria from the last decade. They gather information

about the degree to which respondents trust Bulgarian political leaders regarding decision-making and whether they consider European political leaders more reliable than political leaders in Bulgaria. Again, responses are on a 5-point Likert scale.

The second part of the sociological questionnaire consists of 5 open-ended questions. This section does not specify a time period for respondents to consider when giving their answers – they can refer to any political leader in Bulgaria and Europe they recall (regardless of whether they worked within the respondents' lifetime). The first of these 5 questions prompts respondents to name one political leader in Bulgaria (past or present) who best matches a given characteristic. The listed characteristics are again informed by the theoretical review. The second question similarly asks respondents to name one political leader in Bulgaria (past or present) who most embodies a given quality; the list of qualities is again informed by the theoretical review. These questions provide data for commentary on Research Questions #1 and #2.

The broadest field for response is provided in the last three questions of the survey tool. These questions invite respondents to freely express their opinions on 1) foreign political leaders (current or historical) whom respondents admire, 2) the behaviors of Bulgarian political leaders that cause the most distrust among respondents, and 3) the Bulgarian political leader (past or present) whom respondents trust the most and the reasons for this trust. These questions offer insights for commentary on research questions #3 and #4.

At the end of the survey, respondents indicate their age, gender, completed level of education, type of residence, marital status, and nationality. These questions ensure that all respondents included in the survey are Bulgarians aged at least 28 and represent a heterogeneous sample based on socio-demographic indicators. The complete questionnaire is presented in Appendix #1.

✓ **Structured Interview for Political Leaders**

Existing studies gathering data on leadership and the

leader's experience directly from political figures are significantly fewer than sociological studies among citizens. This creates the premise that we do not have many examples for examining political figures as a sample. Therefore, the decision was made once again to create a specific set of questions for the individuals studied in this development, rather than using a ready-made tool from another study.

The chosen type of instrument is a structured interview. This choice is based on the consideration that we aim to understand more about the subjective experience of political leaders and their unique experience in their political careers. This type of information should be qualitative and requires the use of an instrument that encourages the free response of the studied individual (Gibson & Brown, 2009). Since the data collected through the interview should serve for discussion on specific research questions, the interview is structured – specific questions are asked that individuals must answer. This way, conclusions about the same phenomena related to the political profession and leadership can be drawn from their answers.

Given that the interview is conducted with individuals with whom it is difficult to establish contact, who do not have much free time, and are unlikely to dedicate much of their time to a student project, it is also necessary to emphasize the need for the instrument to be short and specific.

Guided by Mosley's (2013) guide for conducting interviews in political science, the instrument for the group of political leaders, specifically – Bulgarian Members of the European Parliament, was compiled. The interview consists of 10 questions asked to politicians, expecting a free response from them.

The first two questions follow the logic of composing and conducting interviews that predispose respondents to answer freely after warming up with more general and easier questions. These two questions invite the interviewee to give their personal opinion on what political leadership means and who are the most

influential political leaders in the history of the European Union. Answers to these two questions provide an additional perspective on research questions #1 and #2.

The next two questions gather information about the interviewee's position on key issues of political leadership in Europe – what challenges leaders face and, especially regarding the military conflict between Russia and Ukraine, what position a good political leader takes. The answers collected here will be related to research question #5.

The interview continues with questions that lead the interviewee to make a comparison between political leaders in Europe and Bulgaria – what is the overlap between national and European political leadership, whether there can be a conflict between European and national values, and how national leaders contribute to the development of the EU. Although these questions do not directly reveal a connection with research questions #1, 5, and 6, they invite the studied individuals to share about one of the most serious challenges in the current political situation in Bulgaria – how a political leader can clearly show citizens that they defend national interests while remaining an integrated part of the European Union. From the answers to this question, we can learn more about the requirements and challenges facing a successful leader, what qualities they possess, and how we have reached this point in the history of the phenomenon of political leadership.

The last two questions of the interview aim to identify important leadership qualities and behavior, according to the leaders themselves. This information will contribute to the discussion of all research questions.

The complete set of questions in the interview is given in Appendix #2.

✓ Procedure

The study was conducted in two parallel stages. Responses to the sociological questionnaire were collected through the online platform Google Forms, where informed consent for

participation, instructions for completion, and all questions from the instrument were uploaded. A link to the form was distributed in social media groups with a large number of members – the criterion for choosing a group was that it had over 10,000 members – expected to have a diverse socio-demographic profile. Responses were collected using the method of those who responded, with the researcher ensuring that the studied individuals formed a heterogeneous group. If necessary, the link to the study was shared in groups where respondents with missing socio-demographic characteristics in the sample could be provided.

Regarding interviews with Bulgarian deputies who work or have worked in the European Parliament, an official invitation for assistance in a scientific research project, part of a doctoral dissertation at the "Neofit Rilski" University, was composed. The invitation was electronically shared with offices of various political parties, assistants and secretaries of specific MEPs, as well as with the Representation of the European Commission in Bulgaria. The purpose of the study, its duration, and the fact that anonymity could not be guaranteed were explained, and the possibility of publishing the answers without linking them to the specific person who provided them was emphasized.

Upon consent from the MEPs to whom the invitation reached, their representatives contacted the researcher through the provided contacts, and the method of conducting the interview, possible for the participant, was negotiated: in person, online through video conferencing, or in written form.

In the last chapter of the dissertation, data on the collected samples of studied individuals are presented, summaries of their responses in the corresponding format, and a brief interpretation of the findings. The last point of the chapter includes a discussion of the integrated discoveries from the study, conclusions drawn from the research questions, and recommendations and questions for future research in the field of political leadership.

2. Results of Empirical Studies

Sample

A total of 50 individuals participated in the sample. Their average age is 49.08 years with a standard deviation of 14.37 years. Ten respondents fall into each predetermined age group: 28-34; 35-44; 45-54; 55-64; ≥ 65 years. The participants are balanced by gender – 22 are men, and the remaining 28 are women; there is a slight difference in the number of men and women, but it is minimal. Among the participants, 14 have completed secondary or vocational education, 10 have a bachelor's degree, 24 have a master's degree, and two have completed a doctorate. Regarding the location of the respondents, four of them live in the capital, 26 in a regional city, 12 in a small town, and the remaining eight in a village. Based on the marital status indicator, the distribution of the respondents corresponds to expectations: five respondents indicate that they are not committed, 35 are married or live on family principles, seven are divorced, and three are widowed.

Interpretation and Summary

The most striking impression from the survey results is the low ratings given by respondents to various listed positive qualities, characteristics, and skills of Bulgarian politicians from the last decade. It is clear that Bulgarian citizens do not trust the competence of their political leaders to maintain good relations with other state leaders, collaborate with each other, negotiate, and mobilize the energy and resources of the community. This is entirely expected given the current situation in the country, marked by the inability to make decisions, record-low voter turnout, and numerous early elections.

Slightly higher ratings are given to the qualities of Bulgarian political leaders related to their desire and how much they use the respect of their colleagues, but again, the ratings are in the lower range of the scale. The lowest ratings are for how reliable, charismatic, innovative, and capable of defending the political

independence of the country and contributing to its growth the Bulgarian politicians, who have been in power in the last decade, are perceived.

The responses to questions #5 and #7 show to what extent citizens feel that their political leaders consult them on important management decisions. Most also believe that politicians avoid making difficult decisions, and that managerial decisions in the country are not made on time. Citizens are not confident in the ability of politicians to implement effective crisis solutions, given the recent memories of global-scale crises in the last few years.

This overall disappointment and distrust towards the current political leaders in the country culminate in the responses to question #10, specifically regarding the trust that citizens vote for politicians: rated at 1.4 on a scale of 1 to 5. However, interesting insights into the previous responses are provided by the data from question #11 – it turns out that when Bulgarian citizens have to compare national and European political leaders, they are far from convinced that political leadership in foreign countries is at a better level, at least when it comes to the European Union. These data indicate that the high levels of distrust in political forces that we observe today among Bulgarians do not extend only at the national level but also indicate disillusionment towards Europe and its political leaders.

From the answers to question #4, it becomes clear that the qualities recognized by Bulgarians in the leadership approaches of their politicians, which seem to trigger distrust, include the lack of an objective assessment of achieved results, distant communication, a bossy tone in their statements, issuing threats and prohibitions, and indifference to commented activities and events. These data indirectly address the first two research questions, showing that citizens need political leaders who are visibly invested in current issues in the country, assert and demonstrate their commitment unequivocally, take responsibility, speak clearly about the results of their actions, and listen to the needs of the people

instead of making demands on them.

As for the characteristics that turn a political figure into a political leader and evoke trust among Bulgarians, according to the examples given as political references, the most prominently highlighted description of President Radev – most frequently mentioned as a trusted leader – is given in response to question #13: for Bulgarian citizens, it is important that their leader knows how to defend the political independence of the country. Using Rumen Radev's election as an example of a leader who has gained the trust of the people, the requirement for the political leader to be well-educated is also emphasized – a quality attributed to Prime Minister Kiril Petkov, who is also listed among the most trusted leaders.

When examining the characteristics of leaders from the second position in the ranking of "most trusted leader," the responses emphasize qualities such as charisma and the politician being perceived in society as influential – these are the characteristics attributed to Boyko Borisov. Todor Zhivkov, on the other hand, is characterized – according to the respondents – by innovativeness, in addition to charisma and influence.

If respondents' answers were more detailed, we would have more information about the distinctive features of the trusted Bulgarian leader in politics. However, only ambiguous arguments are mentioned, such as during Zhivkov's rule, people lived better, Jelu Jelul is a leader close to the people, and that citizens recognize stability in President Radev. These answers, on the one hand, show that voters' trust is guided by very subjective perceptions, for which they themselves are unaware and not always rational. A clear example of this is the frequent mention of Zhivkov's name, which is associated not so much with specific leadership qualities but rather with personal sympathy and memories of a better time in everyone's youth, regardless of the political situation. However, it is essential to note the connection of President Radev with the quality of stability: it seems that constancy in decisions, goals, and interests is of paramount importance to citizens, especially in a long period of

crisis.

Surprisingly, among the studied individuals who mentioned the names of Todor Zhivkov and Jean Videnov as examples in response to question #15, people under the age of 40 predominate – most of whom should have no personal memories of the rule of these leaders. This is also reflected in their responses to the open question: one of the respondents says that during Todor Zhivkov's time, "life was better," meaning that he votes his trust based on stories from third parties. This allows us to speculate about political leadership and trust in politicians in the direction of the fantasy built by the voter: the more "recommendations" the leader has and the more distant from reality his image is for the citizen, the more likely he is to trust him. Confronted with the reality of political leaders who fail to counteract a series of economic, health, and moral crises, citizens lose confidence in politics as a whole.

It is impressive that a common distinguishing feature of most of the mentioned foreign leaders is their focus on preserving the sovereignty and independence of their state. Often, the actions of the listed political leaders are extreme and put countries in conflict with their neighbors, as the rulers put their views on governing their people ahead of collaboration with other leaders and states; vivid examples of this are the current war that Russia started, Trump's emblematic statements about building a wall between the US and Mexico, Orbán's distancing from European values, which provoked open comments from the EU regarding the deteriorating democracy in Hungary, and Macron's efforts to pass the "Mobility" package, which favors French citizens. But it seems that for many Bulgarian citizens, the conflicting elements in the management of leaders whose regime is called dictatorial by different countries (for example, Coakley, 2022; Tenorio, 2023; Washington Post, 2023) are negligible if their actions are publicly declared as motivated by state interest. We can assume that for a significant percentage of the Bulgarian people, the statements of political leaders who go against common frameworks and desires (of the continent, a neighboring

union, etc.) and declare that they stand behind national interest are attractive and inspire trust.

However, the responses to the last question also include respected historical figures, from which we can say that Bulgarian citizens would like to have leaders who can target and unwaveringly handle crises and their consequences.

Political Leadership Through the Eyes of Political Leaders

Excerpt

The respondents to the invitation to participate in the study are four Bulgarian male Members of the European Parliament. The absence of women's perspectives, despite holding leadership roles in politics, reflects both the disproportionate gender distribution of positions in the Bulgarian political environment and the limitation of the current study from the viewpoint of women in the field. This methodological limitation should be considered in discussing the study's conclusions. It is also essential to note that the interviewed leaders are raised as Members of the European Parliament from various Bulgarian political parties—a criterion set to represent opinions from individuals with diverse values and visions of governance.

Included in the sample are Angel Dzhambazki, Andrey Novakov, Asim Ademov, and Petar Vitanov.

Interpretation and Summary

Firstly, it is crucial to note a key feature of the study—it is not anonymous. Although the responses in the text are not linked to specific politicians, their identity is clear when gathering their answers, known to the researcher receiving the responses individually. This may consciously or unconsciously trigger several considerations for the respondents regarding their answers.

Considering this precaution and examining the generalized responses of the interviewed MEPs, there are some

disagreements regarding the essence of political leadership: while some emphasize that charisma should not be the leader's leading quality, others consider it a necessary requirement. However, overall, the group of surveyed individuals shares the view that leaders need to have good communication skills, maintain relationships and negotiations, possess rational thinking, and have the ability to perceive and unify different perspectives. The need for a moral compass, integrity in representing entrusted interests, and impartiality are also mentioned as qualities a leader should possess - views closer to those of the electorate.

As for the challenges contemporary political leaders in Europe face, several current crises and problems are mentioned. While European leaders seek ways to maintain peace - the foundation of the EU - and protect the standard of living of European citizens, their work seems increasingly hindered by societal division, polarization of opinions on many public issues, including "correct" policies for national and European prosperity. The difficulty of a political leader to safeguard the values they advocate is also noted as one of the most challenging issues, even though it is not explicitly mentioned in respondents' answers as such.

The topic of overlapping and dividing national and European interests and goals proves delicate. On the one hand, we cannot expect European representatives of an EU member state to take a polar position on issues of conflict between national and European interests. On the other hand, the interviewed politicians recognize that while the principle states that EU goals and decisions benefit every participating country, compromises are sometimes necessary. Here, we recognize the difficulty of achieving an acceptable compromise between the needs and views of different territories and their representatives while maintaining impartiality from the political leader, who is, first and foremost, a subject with their nationality, history, and even party and ideological affiliation. Likely, these difficulties provoke the responses to the first question

of the interview, where the ability to communicate and unify perspectives is deemed a necessary quality for a political leader, according to the respondents.

Although the interviewed MEPs recognize the reality that national and party affiliation influences the personal position of every politician, their responses call for leadership management relying on impartiality, prioritizing common interests over personal ones, and trusting European values as adequately representing the needs of each nation from the member states, defined precisely by representatives of individual nations.

The opinion of the team of the Representation of the European Commission in Bulgaria also supports this viewpoint, reminding of the existing legislation in Europe, according to which the EU has jurisdiction over national legislation - laws resolved as such with reason and through the long-term struggle of all those mentioned earlier as influential leaders. Reading the shared insights of specific individuals involved in making governance decisions at the European level, burdened with the responsibility to protect the interests of Bulgarians, who are currently in an extremely complex, divided, and unstable political and socio-economic situation, we gain an understanding of how a media figure, perceived as a collective representative of monolithic "governance" with all its pros and cons, is, in reality, an individual - with their difficulties, biases, and desires.

Although society's expectations are those to which politics must respond to realize itself as a leader, the answers to this interview provide an idea of the actual professional requirements placed on a political leader that they must withstand, regardless of their charisma and how much they are liked by society, if they want to do their job.

CONCLUSION

In this presented dissertation, attention was devoted to the phenomenon of leadership, starting from the definition of

leadership in all its manifestations, moving on to specifying the object of the thesis – political leadership – and particularly, the leadership model in the European Union. The distinctive feature of political leadership, especially at such a high level, is that it cannot be defined in isolation from the group to which an individual is a leader. On the contrary, political leadership, the perception of a successful leader, and the qualities he/she must possess are determined by the current situation, the political climate in a given region, the values, beliefs, and needs of society, and even their subjective affects regarding past political figures and administrations, which they may not have witnessed themselves.

Therefore, the theoretical overview naturally transitioned to the topic of trust in European political leaders, with a focus on trust among Bulgarian citizens, who are realistically included in the study within the scope of the current project. At the end of the theoretical overview, everything discussed in the first four chapters was vividly illustrated through selected examples of political leadership – the stories and careers of four notable political leaders in European history from the 20th century were described to demonstrate how the discussed factors and regularities develop in practice.

All this allowed for the planning of a two-stage sociological study – among the Bulgarian population and among Bulgarian political leaders acting in the European Parliament. The details of this study were carefully planned in consideration of contemporary standards and best practices for conducting such types of research, and were aligned with realistically achievable possibilities for an initial study on the topic that could be carried out within the framework of a doctoral dissertation.

The successful conduct of this study allowed for the presentation of results from a survey of Bulgarian citizens regarding their trust in national and European leaders, their subjective perceptions of a good and trustworthy leader, their opinions on various key qualities attributed to political leaders, and the factors

that cause distrust among them. The data from the study also provided insight into the experience of the leaders themselves, whose work is often undervalued and overlooked, despite their public statements and aspects of public opinion about them as individuals. Through the insights of four political leaders with different political views and histories, acting in the European Parliament, the other side of the coin was also examined – conclusions were drawn about the necessary qualities and skills in political leadership as a job characteristic, not just as a public position.

Regarding the findings from this work, the proposed answers to the six research questions deserve emphasis. Firstly, it becomes clear that among Bulgarian citizens, there is a prevalent way of thinking based on affect – Bulgarians as a nation trust leaders they find charismatic and influential – two very abstract characteristics. Equally important to them is for the political leader to show a strong focus on protecting national interests and to be consistent and unwavering in their decisions. Other important characteristics that instill trust among Bulgarian voters are related to the responsibility that politicians take for their actions, with expectations that they unequivocally show results consistent with their promises.

This creates a paradox in itself, considering that the main attractive features in a political leader are charisma and influence, not specific political views, education, or other personal traits. It may be assumed that the trusted political leader in Bulgaria is expected to continue to be charismatic and influential; however, in any case, if they do not provide effective solutions to pressing problems, disappointment will eventually arise, even in the direction of a charismatic leader. Nevertheless, the danger in this type of leader selection is that it may take too long before this disappointment occurs, as well as the presumption that the political leader is not primarily chosen based on their qualifications, knowledge, and experience, but based on subjective personal

characteristics such as their charm.

Purely factually, the conducted study once again reveals the dreams of Bulgarians regarding the political leader who will lead them forward: the best words are said about Todor Zhivkov, Boyko Borisov, and Zhelyu Zhelev, after President Radev, directing towards the tendency to sympathize with authoritarian leaders on the Bulgarian political scene. The situation is similar on an international level, with the most frequently mentioned good political leaders being Viktor Orban and Vladimir Putin.

These findings correspond to the assumed thesis about the situation in a post-socialist country transitioning to democracy, which has gone through a series of crises, such as Bulgaria. As expected, opinions among Bulgarian citizens are polarized, and the inclination to choose authoritarian leaders who provide straightforward solutions to complex issues is strongly pronounced.

The responses to the last two research questions also support the second part of the scientific thesis. The processed data reveal that the position of political leaders involves numerous challenges related to the geopolitical and socio-economic environment: international conflicts, health, energy, climate, and economic crises, along with their consequences such as immigration crises, growing political apathy, populism, nationalism, and misinformation. However, in addressing these challenges, political leaders must meet one essential condition - resonating with the emotions and desires of voters who are becoming less invested in the political environment, and whose sentiments are influenced by a series of conflicting factors such as the dichotomy between European values and nationalism, disappointment, and hope to be 'saved,' among others. If a political leader falls off the subjective radar of voters, they lose their position, regardless of how well-prepared they may be for it.

This implies that the politician-citizen relationship, decisive in whether they become a leader, is largely subjective, a retrograde mental process. One can judge what kind of leader a politician was when their term ends and becomes a subject of historiography. In other words, political leadership is not a

universal, constant phenomenon but a specific type of social interaction – one in which participants often haven't even met – where the relationship between politics and voters and voters and politics illustrates the current picture of the phenomenon we call 'political leadership.' This picture – and consequently, the definition of political leadership in Europe – changes when we alter the participating parties and factors in social interaction: region/geographical scope, mentality, current needs, socio-economic situation, political climate, value conflicts, current social trends, and many others.

In conclusion, the development of political leadership in Europe demonstrates a history of evolution from ancient city-states to the modern European Union. Tracing this development, we identify a constant tension between individual power and collective governance, influenced by historical events, intellectual currents, and the ever-changing dynamics of the European continent. This includes the transformation of the current trusted political leader's form, according to the people's preferences and their subjective attitude toward political history, which they both know and don't know.

Taking into account all the conclusions made – along with the methodological limitations discussed in individual chapters – several future studies could be conducted within the scope of this work, providing information at the European level and delving deeper into the psychological and affective motivations in the process of building trust in political leaders.

Contributions of the dissertation:

- 1) A multidimensional analysis of political leadership has been conducted, viewing it not only as a historical phenomenon but as a societal occurrence and extensive social interaction between society and the leader.
- 2) The concept of public leadership and leadership in Europe has been developed. Various challenges and opportunities facing political leaders today have been outlined.

3) Profiles of selected political leaders in Europe during the 20th century have been outlined to illustrate the type of leadership that was respected, successful, and valued in the past century. Different geopolitical influences and subjective factors affecting trust in European political leaders have been identified.

4) The positions of Bulgarian citizens towards European and national leaders have been empirically traced and analyzed. The perspective of Bulgarian Members of the European Parliament, the challenges they face, and the requirements they deal with daily have been presented.

5) Theoretical and empirical analyses, generalizations, and constructed models have practical applications, providing rich information about leadership as a dynamic social process with its various dimensions and projections.

List of publications on the dissertation topic:

1. Tsekina, V. (2022). "Leadership in the Public Sphere." Collection Doctoral Candidates in Science 5. University Publishing House "Neofit Rilski."

2. Tsekina, V. (2023). "Eastern Academic Journal. Leadership in Politics" ISSN 2367-7384.

3. Tsekina, V. (2023). "Eastern Academic Journal. Key Issues of Leadership in the European Union" ISSN 2367-7384.